

BALÁZS JÁNOS MŰVÉSZETE

HORVÁTH JÁNOS

Bevezető

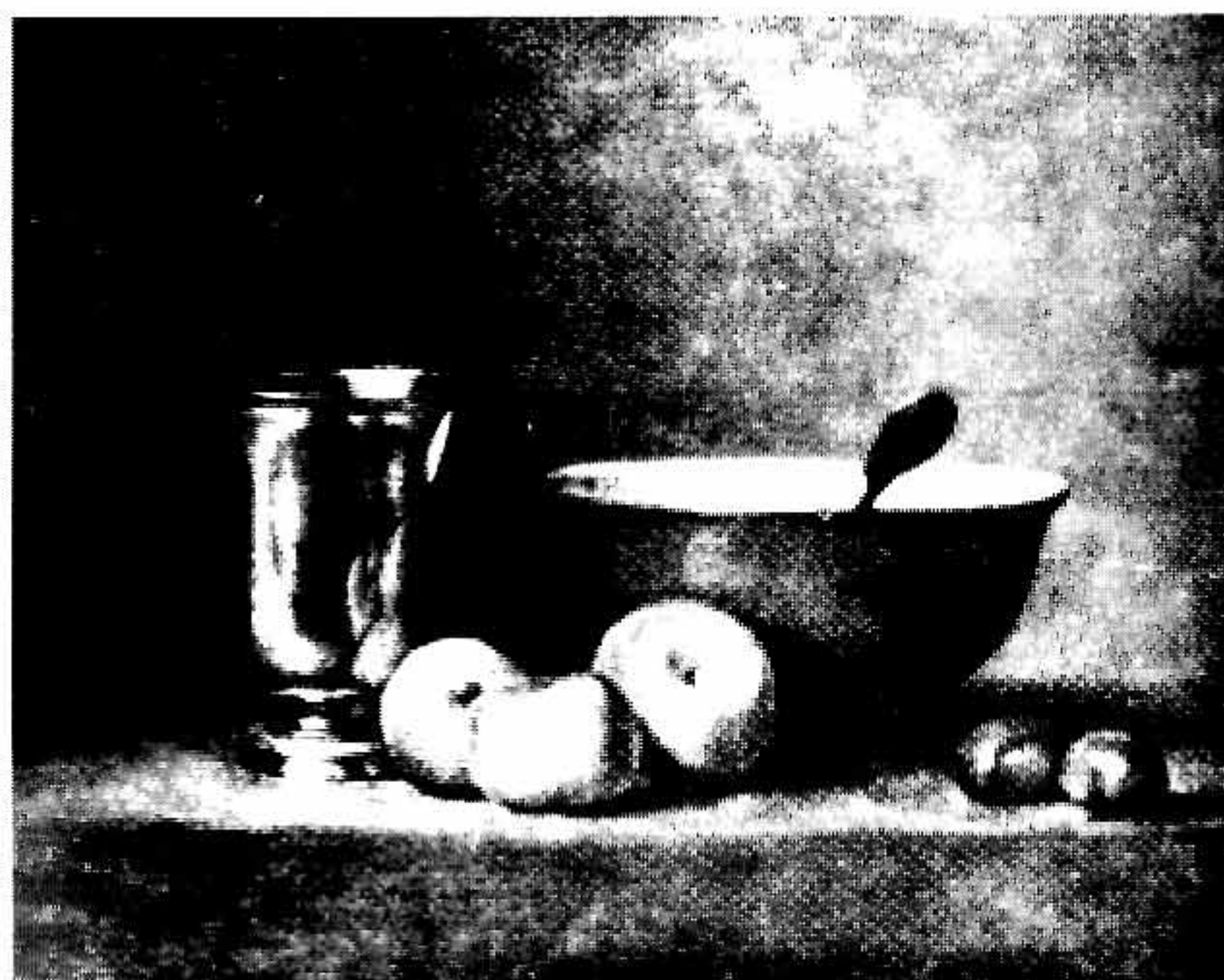
Balázs János (1904–1927) életét a nyomorgó festők betegsége a tuberkolózis, rövidre szabta. Félbemaradt, de művészettörténetileg megbecsülendő életmű művészi hagyatéka: kb. 200 mű – többségében rajzok, kisebb számban pasztellek és olajképek. Rippl-Rónai József, akihez többször járt korrektúrára, nagy tehetségnek tartotta.

Koránérő művészetének vajúdása körül több eltérő felfogású Somogy megyei festőművész bábáskodott. A rajzi alapok naturalisztikus stúdiumait Pazsiczky Sándor festő és rajztanár irányította, a főiskolán Székely Bertalantól tanult módszere szerint. Festői felfogását Raksányi Lajos az impresszionizmus irányába terelte. Ezzel egyidőben Rippl-Rónai közeli példája dekoratív formatörekvések igényét is beléoltotta.

Bernáth Aurélnak a cezanne-i prae-kubista művészi formaképzést sikerült az ifjú Balázs Jánossal megértetnie. Húszéves korában, amire a budapesti Képzőművészeti Főiskolára került, alig volt tanulnivalója. Ám az a tény, hogy a főiskolán csak egy fél évet töltött mindössze, nem ebből, hanem a nyomorából és a nélkülözések terhéből következett. Nem volt pénze sem étkezésre, szállásra, sem rajzi- és festőeszközök beszerzésére. A legmagasabb erkölcsi normák és korának haladó liberális eszmeköre szerint formálódott intellektusa. Soha nem akart más lenni, csak festőnek lenni.

Igyekezett a képeinek eladásából megélni. A szegénység mértékegysége miatt festett csak kisméretű képeket. Bibliai jeleneteket, Ady és Babits verseket, schopenhaueri gondolatokat igyekezett képileg feldolgozni a számos tájképen, csendéleten és portrén túl, mely utóbbiak alkalmilag kevéske pénzhez juttatták.

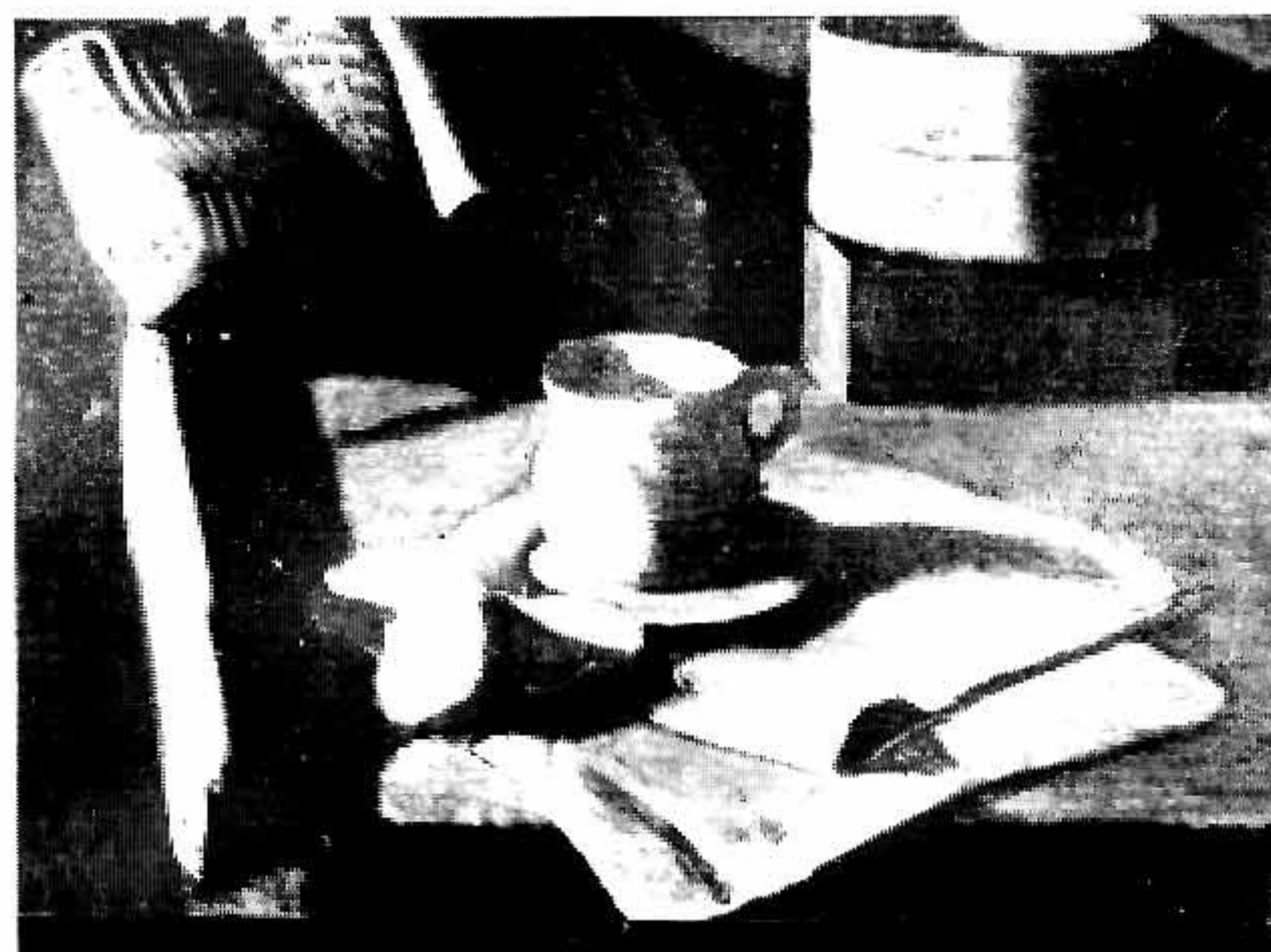
Csendéletein a kisvárosi szegények eszközvilágából kiemelt üres tányér, pohár, evőeszköz, petróleumlámpa és könyv jelenik meg puritán, néma méltóság-

Chardin: Ezüst serleg 1760 körül

Csendélet tányérral és bögrével 1925

Nagy Balogh János: Csendélet 1910 körül

ban. A tányér, mint a telihold üresen fehérlik. Üres a pohár is, nem színesíti meg az asztalt tüzesre sem bor, sem gyümölcs. Oly egyértelműen, élesen, de a sötéteket és világosokat lehelletfinoman felfénylő tónusértékekkel áthidalva fogalmazza meg tárgyait, hogy Chardin csendéleteinek szellemiségét véljük újraéledni általuk. A méltóságtudatnak e puritán megnyilvánulása tapasztalható a Balázshoz hasonlóan szegénysorsú, egy generációval idősebb Nagy-Balogh János festményein is. Továbbá Balázs Jánosnak nagyobb számban vannak olyan figurális kompozíciói ceruza-, illetve pasztell vázlatai tájakról, tűzvészről, mennydörgésről stb., amelyek olykor szecessziós, máskor expresszív hangvételüknél fogva az első világháború előtti Egry Józseffel hozhatók kapcsolatba. Míg az előbbi témakörben érett és sajátosan kifinomult műveket sikerült kis számban

megalkotnia, az utóbbi csoportosításban lázadó értelmének expresszív látomású isteni szikráit találjuk, még csak ötletszinten. A két pólus léte szellemi nyitottságáról, vonzódásairól nyújt nagyon érdekes példát. Eddig négy emlékkiállítással adózott emlékének az utókor. A balázi rokonság által megőrzött hagyatéka képezte a kiállítások törzsanyagát. A kaposvári múzeum kutatja, gyűjti Balázs műveit, nem utolsósorban a bennük található sajátos művészi üzenet miatt, amely a huszas évek első felében törést szenvedett a magyar festészetben belül, noha egy ideig még megőrizte a magas eszmék felé való szárnyalás képességét. Egy idő után már lelkiismereti kérdéssé válik a fiatalon meghalt művész sorsa: Balázs János esetében azonban a művészettörténet eszközeivel oldhatók a lelkiismereti konfliktusok.

*Megemlékezések, emlékkiállítások,
kutatási eredmények*

A Balázs Jánosról megjelent első írások szerzői Martyn Ferenc és Bernáth Aurél voltak. Martyn Párizsban értesülve honfitársa haláláról, nekrológot küldött a kaposvári napilap számára „Egy ifjú festő halálára” címmel.¹ Így szólnak első mondatai: „Pénteken eltemettek Kaposváron egy huszonhárom éves festőt, bizonyos Balázs Jánost, aki egy magyar sors. Ki tudja ezt a nevet? Ismerték? Nem, nem ismerték, hiszen még semmit sem alkotott és oly félénk, egyedülálló volt. Mellette álltam, amikor elindult és remegve, égő arcával elhozta első műveit Rippl-Rónai mesternek és most, néhány év ivén át a sírjánál...”

Bernáth Aurél volt az, aki túl a kegyeleti gesztuson, hatékonyan járult hozzá Balázs János felfedezéséhez. 1940-ben kiállítást rendezett Budapesten a művészi hagyatékból.

A gróf Almásy-Teleki Éva Müintézet (volt Ernst-Múzeum) katalógusa 109 db művet sorol fel és közli Bernáth Aurél írását.² Ebből az idézet: „A látogatót kalauzolni szeretném ezen a kis gyűjteményen keresztül. Erre az indít, hogy Balázs János életét 18 éves korától haláláig kisebb-nagyobb időközökben figyelemmel kísérhettem. Azóta is gyakran gondoltam mostoha sorsára, s úgy éreztem, hogy emlékét nem hagyhatom elmúlni anélkül, hogy ha megkésve is, de kevéske elégtételt ne szerezzek néki. Immár 13 éve halálának, s eddig nem akadt más jelentkező, aki első kiállítását összeállította volna. A vidéki város nálunk – sajnos – nem tartja nyilván értékeit elég gondosan, így félő volt, hogy lassacskán az a kis hírnév is, amit szűkebb hazájában elérni tudott, mind fakóbbra válik és képei előbb-utóbb lomtárra jutnak.”

Bernáth személyes vonatkozásokkal gazdagított életrajzi ismertetést és műelemzést nyújtott még, amelyet így zárt: „A magyar művészet egy nemes ígérete némult el vele. Becsüljük meg még így is, ebben az első próbálkozásaiban. A csendes szó néha többet mond, mint a hangos mondat.” – A csendes szón Balázs János

Aktok szabadban 1923.

Menekülők 1925.

kisméretű műveit kell érteni, amelyeknek zömét a Budapesten élt Jakab Jánosné, Balázs János Rózsi nevű testvére őrizte. A kiállításnak szép sajtóvisszhangja volt.³

Kilenc év múlva történt csak újabb előrelépés. Fóthy János „Egy ellobbant láng” címmel 1949-ben cikket írt a Somogyi Hírlapban. Takáts Gyula múzeumigazgató erre reagálva rendezte meg 1950-ben a második emlékkiállítást Kaposváron a múzeumban. Hetven mű szerepeltetéséről tudunk Jakab Jánosné és a művész egykori kaposvári barátainak birtokából kölcsönözve. Három kép vásárlásával megindult a múzeumi gyűjtésük is. A város képzőművészeti szakköre, 1953-ban felvette Balázs János nevét. Több mint húsz év múltán, 1977-ben történt meg végre az, aminek már a budapesti kiállítást kellett volna röviddel követnie. „Balázs János élete és művészete” címmel kiadvány jelent meg egy újabb emlékkiállítással párosítva Kaposváron, a Megyei Könyvtárban. A nyolc színes és húsz fekete-fehér táblával illusztrált könyvbe Bernáth Mária művészettörténeti tanulmányt írt, s egy lelkes amatőr kutató, Mautner József életrajzot közölt.⁴ A műelemzés alapja lényegében az a kb. 200 mű volt, amelyet még Bernáth Aurél válogatott össze 1940-ben. Bernáth Máriának, amint írja, nem volt módja a Balázs művek horizontális elemzésére, azaz a művek keletkezési időrendben történő fejlődésük szerinti összehasonlítására, ennek ellenére alapos értéktároló és értékmeghatározó munkát végzett. Megvizsgálta a főbb képtémákat. A tájképek, csendéletek, többfigurás kompozíciók mindegyikében rámutatott azon főbb művészi elvekre, melyek alkotójukat foglalkoztatták. A lényegi hatóerőként Cézanne művészetét, Cézanne új kompozíciós törekvéseinek hatását mutatta ki: „Balázs János ezzel az Európa-szerte élő, a mű létkérdéseit feszegető problémával csendéletein és néhány figurális kompozícióján próbál megbirkózni, melynek eredményeképpen létrehozta kis életműve legszebb darabjait.

Balázs képein tudniillik már a cézanne-i értelemben vett belső rendről, az alakítás feszességéről és a rendező elme szuggesztívjáról beszélhetünk.” – írta Bernáth Mária.⁵ Lényegesnek találjuk megállapítását: „Ha a balázsi életművet el akarjuk helyezni a magyar művészet vonulatában, akkor Nagy-Balogh Jánost kell említenünk, mint akihez művészalkatilag csakúgy, mint szellemileg a leginkább kapcsolni lehet”.⁶

Mautner József az életrajzi fejezetben nagyon tiszteletreméltó munkát végzett. Eltekintve krónikási gyakorlatának hiányától, kutatói lelkiismeretességgel járt utána minden fontos életrajzi adatnak és a még szórabírható tanúknak. Hála igyekezetének, a gazdag dokumentációval, a levelezések publikálásával, eltekintve a ráaggatott aktuális történelmi jelzőktől egy megrendítő emberi sors tárulkozik elénk. Az életrajzíró gyakran hivatkozik Balázs János egyik legjobb barátjára, Bernáth Caesarra, Bernáth Aurél öccsére, aki bár nem szólal meg a könyvben, az ő élménytelen elbeszélése gyakran szövi gazdagabb árnyalatúvá a sorokat.

Az 1977-es harmadik emlékkiállítást 1990-ben követte a negyedik, ismét a Somogy Megyei Múzeum rendezésében. A megnyitó alkalmából Bernáth Caesar, dr. Gömör István és Mautner József tartottak megemlékezést. Az összegyűjtött 180 db műből válogatva 136 db került be a kiállításra. Az előkészületek során a múzeum rámába keretezve végleg üveg alá helyezve óvta meg a mindaddig csak rajzmappába halmozott sérülékeny rajzokat, pasztelleket, olajfestményeket. Jakab Jánosné hagyatéka ezúttal már lányától, dr. Léder Józsefnétől volt kölcsönözhető. Most az egyéb tulajdonokból hosszabb időre hozzáférhetővé váló anyag összehasonlító elemzésére teremtődött lehetőség. Az alábbiakban e munka eredményeként egy rövidebb Balázs életrajzon kívül az 1921–1927-ig tartó művészi pálya fejlődési vonalát tárgyaljuk.

Az életút és a művészi kibontakozás

Balázs János apja 1900 körül Magyarregresről került Böhönyére, ahol a Festetich grófság kertészeként választott feleséget, s visszatért vele a szülői házba. Szerényen gazdálkodott, napszámba járt másokhoz. Hét gyermekük született ott, akikből csak négy maradt életben. János, a legidősebb 1904. december 22-én született Magyarregresen. A család 1914-ben, éppen a legrosszabbkor Kaposvárra költözött. Falusi ingatlanukat eladva az Arany János u. 11. sz. alatti két szoba-konyhás utcafronti alacsony házat vették meg a város szélén. Kocsifuvarozást, napszámosmunkát vállaltak és feles bérletben kis földet is műveltek.

Az apát 1914-ben a háborúba vitték, s csak 1918-ban tért haza. A kilátástalan szegénységük ellenére gondot fordítottak a gyermekek iskoláztatására. János rajz tehetsége, értelmi képessége már Magyarregresen kitűnt. Miután a kaposvári Petőfi utcai iskolában befejezte az elemi, a polgári iskolát végezte el. Az ottani rajztanár, Pazsiczky Sándor festőművész (1881–1955) négy éven át külön is foglalkozott vele. A tárgyábrázolás szabályait, a rajzolás és festői technikák használatát tanította meg azon precíz és száraz módon, ahogy a Képzőművészeti Főiskolán Edvi Illés Aladártól tanulta. Pazsiczky művészi kibontakozását teljes mértékben megkötötte az iskola rendjének tisztelete. 1910-ben rajztanárként telepedett le Kaposváron. A „Haza kis polgárainak” felíratú Polgári Fiúiskolában tanított 37 éven át. Muzikális, sokfelé ágazó érdeklődése miatt a korabeli iskolaügy kiválóságai közé tartozott. A múzeumra hagyott rajzai, akvarelljei nem lépik túl a tanulmányrajz, avagy természeti témakeresés beszűkült látásmódját. Mivel Rippl-Rónai József nem vállalta a város tehetséges ifjainak tanítását, az ő keze alól indultak el olyanok, mint Balázs János, Bokor Mihály, Fekete István író, Z. Soós István, Takáts Gyula, Lovrits Kálmán, Völgyi Dezső stb.

Tizenhat éves korában Balázs János a négy polgári után festőművésznek készült. Nem keresett más megélhetést. Olykor apjával és öccsével 2–3 hónapos

Pazsiczky Sándor: Tájkép kocsúttal

fakitermelést végzett. Általában a természetben való rajzolással, festéssel töltötte idejét. Egy volt barát, Gömör István, aki fiatal korában sokat festgetett, az 1921-ben történetekre így emlékezik:

„Témakereső területünk előbb a Kapos folyó és malomárok környéke, a Kecelhegy és lankás domboldalai. Ezek a tájak kerültek félbevágott rajzlapjainkra ceruzarajz, vagy vízfestmény megörökítéssel, magunkkal víve a festéket, rajzlapot és egy kékítő üveg vizet. Majnem minden délután készült egy kép, legtöbbször közös témáról. Többször hármásban dolgoztunk, mert vagy János, vagy én hoztunk 1–1 érdeklődőt. A hétvégekre egésznapos kirándulást is szoktunk tervezni, főleg az újlaki erdőt jártuk végig a tókaji tavakig, az újlaki kastély környékét, ezek a részek nagyobb változottságot ígértek. Egyszer kirándultunk a bárdibükki halastavakig, ahol megjegyezte Balázs, hogy jó lenne Goszthony Máriát felkeresni, de ő még mindig Itáliában van, Így telt el február és március is és Jánosnak ekkorra már szép lajstromozott rajz és akvarell gyűjteménye lett s további biztatás céljából felmerült a terv, hogy miután Bernáth Aurél külföldön dolgozik, fel kellene keresnünk Rónai mestert a Róma-hegyen. Ezt a tervet megemlítettem a gimnáziumban Halvax Gyuszi barátunknak, aki művésznék készült és ő is örült

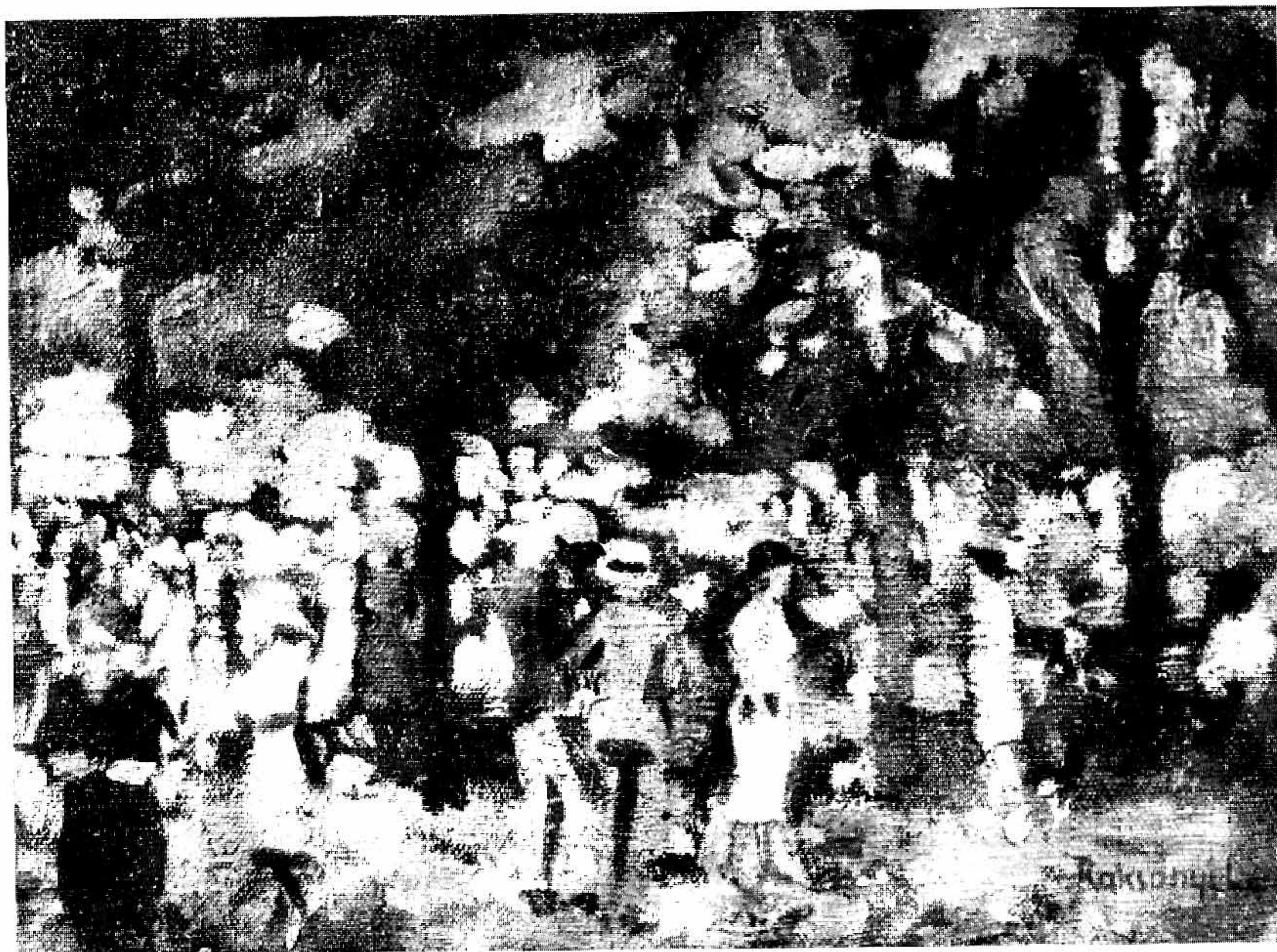
az alkalomnak, hogy ő is bemutassa dolgait és szívesen lesz vezetőnk, hiszen családja atyafiságos viszonyban van a Rippl családdal.

Temető 1922.

A következő vasárnap máris felkerekedtünk hárman, s vittük vázlatainkat és akvarell készleteinket. Felmerészkedve unokaöccse Martyn Ferenc festőművész fogadott és vezetett be a Rónai műtermébe, melyben egy régi fotel, egy régi zongora és egy festőállvány állott, s a falon körül ceruza és tollrajzok, kevés pasztell, kiváló krétarajzok, minden hevenyészett keretelésel. A mester is bejött, kedvesen fogadott minket, áttekintve dolgainkat, Balázs rajzait dícsérve, biztatott nagyobb lélegzetű munkák produkálására. Majd a falon függő munkáira térve, megemlítette az utcai sétálókat, amit a kávéház ablakából rajzolt, majd a „Kaposvári urak a Koronában” címűről szólt és mutatta a Rigó kapitányról (kaposvári rendőrkapitány volt) készített igen hatásos tusrajzát. Ezután a zongorához lépve, azon elfekvő sok francia kiadású könyvből mutatott képeket az ő hozzáfűzéseivel, tollal kijavított téves címekeket stb. Végül Martyn Ferenc kikísért az országútig, ahol elvéve tőlem a vázlatkönyvet, pár vonással felvázolta a Kislak felé mutató tájat, vízfestékkel felrakta előbb a világos színeket, azonnal fokozatosan a sötétebbeket, nem várva meg száradásukat, kissé összefolytak a színek, végül egy friss hatású, a tájra jellemző alkotás lett belőle, s én is megtanultam, hogy miként lehet

az akvarellben is az egyszerrefestést alkalmazni. Meghívott bennünket a Korona nagytermében megrendezett gyűjteményes kiállítására. Hazatérve fokozottabb munkára tértünk át, de nem mulasztottuk el, hogy Halvax-szal kérjük Raksányi Lajos rajztanárunkat, hogy vezetésével az egész osztály vegyen részt a Martyn tárlaton. Ez így meg is történt és erre elhoztam Balázst is, bemutatva Raksányinak. A legközelebbi alkalommal 4-esben sereghajtóként vittük le az osztályt a tárlatra. Értékes benyomásokat tett ránk a már beérkezett festőművész alkotásai. Az első két nagy képen Dürer és Holbein 1–1 tökéletes másolata volt látható, amit a művész azzal magyarázott, hogy ilyen előzetes stúdiummal kell és érdemes tanulni az arcképfestést, s különösen a kéz és az alkar mikénti tartását. Az eredeti rajz, pasztell és olaj tájképei igen hatásosak voltak és különösen megragadó volt az „Öreganyám” című olajképe, öreges kéztartással hangsúlyozottan. Ez a pár nap azért is volt hasznos, mert Balázs összeismerkedett Raksányival és megismerte Raksányi impresszionista olajképeit, melyekben a fény- és árnyékhatás kiemelkedett – különösen az erdőrészetekben. Hamarosan együtt jártunk ki a Zaranyi erdőbe, mert ott a nagy fákon a beszűrődő napsugarak

Raksányi Lajos: Gyermeknap a Donnerban 1922.

fényhatásai a sötéttel szemben hagsúllyal bírtak. De nemcsak a Raksányi impresszionista tájképei, hanem az általa konstruált színskála is érdekes volt, melyben a szürke színek valór értékének mikénti csökkentését mutatta ki a látvány távolság változásával. Mondanom sem kell, hogy az ilyen elméleti eszközökre nem volt szüksége, megvoltak neki a mondanivalóhoz a szükséges eszközei, sajátos módszerei, zseniális kifejezőmódjai. Raksányi kezdeményezésére elhatározták, hogy 1921. nyár elején, már jobb technikával, stílussal készített képeikkel ellátogatnak a Mesterhez, aki tényleg szívesen fogadta őket, s ez a látogatásuk meglepedést és elismertést váltott ki bennük. Balázs diáksága alatt rajztanárától kapott instrukciókkal, majd egy év után Raksányival is átbeszélte, majd a Rónaitól is szerzett benyomásokkal ebben az évben nagyon sokat fejlődött, sokat dolgozott pasztellel és olajjal, s ekkor gondolt arra, hogy jó lenne értékesíteni a képekből, hogy a szűkös, nyomorúságos megélhetésén könnyítsen. Nyár végén először jutottunk el Fonyódra ketten, saját sovány kosztál és hideg éjszakázással. Két nap múlva hazatértünk, 2-2 képet festettünk. Egyik ilyen képét Bernáth Caes-

sarnak ajándékozta, a másikat a segítőkész Caesar bizonyosan el tudta adni és ezidőtől fogva emlékezetem szerint – áldozatos utánjárással éveken át segített az eladásban, s velük volt a buzdításban, lelkesítésben addig is, amíg Aurél bátyja külföldről hazaköltözik. Bernáth Aurél lett Balázs művészetének legfőbb értője. Balázs rendkívül szerény, zárkózott, de mégis érdeklődő természet volt, szerette a művészettörténeti könyveket, ilyenekkel Bernáthék, Fleinerék látták el őt. Rajongott előbb az impresszionista Manet, Monet, majd később a posztimpresszionizmusért, Van Gogh, majd Cézanne művészetéért. Örömmel hallgatta az Ady, Kosztolányi, Babits verseket, melyekből barangolás közben olvastunk fel. Egyik-másik Ady vers hallatán vizuális kép tárult fel lelki szemei előtt, így illusztrálta emlékezetem szerint a „Fekete zongora”, vagy a „Párizsban tegnap beköszöntött az ősz” című verseket. A zeneiség iránt is fogékony volt. Bernáth Caesarnál ismételtén kérte, játssza el az „Este a székelyeknél” dalt stb., melyek képekben álltak össze lelkében. Látnoki képességeit kisebb bibliai kompozíciókban örökítette meg, fejezte ki. Emlékszem, a Golgota, Levétel a ke-

A kaposvári Donnervárosi sétatér 1921.

resztről, Krisztus betegeket gyógyít, Lázár feltámasztása stb. Ezek kezdemények, ceruzarajzok voltak, de ő bizonyára gondolt nagybani megalkotásra és arra, hogy ehhez akadémia képzettségre lesz szüksége.

1922-ben a középiskola végeztével én egy pénzügyintézetnél kaptam alkalmazást, szorgalmat kellett mutatnom s még a pécsi jogi karra is beiratkoztam. Balázs pedig arról értesített, hogy fakitermelésben vállalt munkát, sajnáltam őt, de beláttam a nehézségeket.” – jegyezte fel így dr. Gömörly István.

Az iménti emlékezésben megjelent Raksányi Lajos festőművész (1895–1986) volt Balázs János művészi fejlődésére elmozdító hatással. Raksányit a Képzőművészeti Főiskoláról hívták be az első világháborús frontszolgálatra. Az erdélyi állomáshelyén alkalma nyílt megismerkednie a Nagybányai Iskolával, ahová még néhány nyáron később is visszatért. A látottak alapján gyakorolni kezdte a foltokból felépített impresszionista festési eljárást Monet stílusához közelálló módon. 1922-ben Kaposváron a Korona Szállóban (ma Kapos Hotel) a Martyn Ferencsel közös kiállításán a fronton festett képei szerepeltek. Rövid ideig a kaposvári fiúgimnázium óraadó tanáraként a modern művészet képviselőjeként hatott Balázs Jánosra. 1925-től haláláig a csurgói gimnáziumban tanított.

Raksányi és Balázs együttes motívum-feldolgozását képekkel is tudjuk illusztrálni. 1921. augusztusá-

Raksányi Lajos: Éva 1922.

Szecessziós rajz 1922.

ban Fonyódon a Balatonról festettek képeket. Balázs Jánosnak egy 1922. június 18-i keltezésű feljegyzése szerint ismét együtt volt Raksányi tanárral Fonyódon. A már idős Raksányi beszélt el, hogy 1922-ben egy Rippl-Rónai vezette művészcsoportban festett Fonyódon. Egy akkor készült képét a kaposvári múzeum őrzi.

Abban, hogy Balázs János 1922-ben a nyári fakitermeléskor szerzett részesedéséből hosszabb heteket Budapesten töltött, Raksányinak is befolyásoló szerepe lehetett. Egy vázlatrajzán olvasható feljegyzéséből tudjuk, hogy hosszabb ideig vendégeskedett egy a vasútnál dolgozó unokabátyjánál, Róka Istvánnál.

Csak feltételezéseink vannak arról, hogy a tizennyolc éves Balázs János mit láthatott 1922-ben Budapesten. Ekkorra ő már a modern művészet felé orientálódott. Nem is annyira Rippl-Rónai révén, akivel bár többször is találkozhatott, egyoldalú, néma hallgatója lehetett a Mester párizsi nélkülözéseire és megszenvedett sikereire vonatkozó kurta mondatainak. Raksányival viszont

már megbeszélhette az impresszionizmus és a szecesszió jelenségeit, mely témák forrása számunkra nem a konzervatív Képzőművészeti Főiskola volt, hanem Nagybánya. Ezen túlmenő művészeti problémákról a Bécsből, majd Berlinből olykor Kaposvárra hazatérő Bernáth Auréltól hallott: a Cézanne művészete nyomán kialakult konstruktív igényű formaképzésről. Balázs nyitott és fogékony volt az új festészeti vívmányokra. Kisméretű munkák bizonyosága szerint azonnali próbálkozásokat is tett és általában eljutott az egységes szellemű művek megalkotásáig. Nem tudjuk, hogy látta-e az 1921-ben elhunyt Rippl-Rónai Ödön Rózsa utcai magánmúzeumában Czigány Dezső csendéleteit, Márffy Ödön aktjait. Feltételezhető, hogy dr. Fleiner Mór ügyvéd felesége, a fiatal tehetség első pártfogója, felhívta a figyelmét erre a fontos gyűjteményre, mint minden művészeti dologra, amely Kaposváron létezett. Láthatta a Szépművészeti Múzeum Cézanne képét, a „Buffet” címűt. Ezt a lehetőséget alátámasztja két kis gyümölcsös csendélete, melyek a „Buffet” központi almás-terítős motívumának változataként tekinthetők.

Budapesten a Tanácsköztársaság leverése utáni években bénult, még kialakulatlan művészeti élet honolt. Törés állt be a Nyolcak és aktivisták által hozott lendületben. A legjobb művészeink visszavonultak, vagy emigráltak. Bár egy már előkészített főiskolai reform során Lyka Károly és Réti István a nagybányai szelle-

Csendélet bögrével és hagymával 1923.

Öreganyám fon 1922.

Álló akt 1923.

mű művészpédagógiát alkalmazhatták, az államvallásra és az aktuális politikára alapozott „római iskola” élvezte a hivatalos támogatást. Derkovits és Kmetty, távol a nyilvánosságtól, mint a személyes és a társadalmi tisztaság bástyájaként őrizték konstrukció iránti elkötelezettségüket és az utolsó pillanatig nem tettek engedményeket. A két művész korai műveiben klasszicizálódott a Nyolcak művészeinek nagyszabású, kollektív szellemű ideálja. A mondain, kávéházi világ expresszionista képviselőit, Kádár Bélát és Scheiber Hugót említhetjük majd, mint alkalmi hatóerőt Balázs János 1924 körüli expresszív képeihez érkeve.

A Nyolcak bármelyike lejegyezhetné volna Balásznak azt az óhaját, amelyet a vázlatfüzetébe leírt:

„Valami nagyvonalú érzés kifejezése kellene, arra törekszem.”

A Cézanne kép után egy másik, sorsszerű találkozást kínált 1922-ben egy budapesti alkalom. A Nagy-Balogh János (1874–1919) művészetét átfogó posztumusz kiállításon a formai tradícióknak a modern irányzatoktól független és egyedülálló megújítási példáját fedezhette fel a látogató a Helikonban. Balázs János fejlődését ismerve ezt a múzeumi találkozást bizonyosra vehetjük. 1923-ban Kaposvár két műkereskedője, Kozma Sándor és Goitein Mór művészi akcióval lepte meg a város közönségét. A Turul Szálló nagytermében 150 képet be mutató kiállítást szerveztek, amelyen sok távollévő művész között Rippl-Rónai József, Bernáth Aurél, Kunffy Lajos képei társaságában nyolc Balázs János mű is szerepelt. Ez volt az első és egyetlen nyilvános bemutatkozása életében, pedig készült az önálló tárlatra: a jobbnak tartott képeit jegyzékbe vette.

Mesterségbeli fejlődését szolgálta, hogy 1923. júliusától három hónapon át dolgozott Pécsen a Csók István által szervezett művésztelepen. Raksányi Lajos is vele volt, aki úgy emlékszik, hogy ebbe a szabadiskolába ismertebb művész ajánlásával lehetett jelentkezni. E kurzuson akkor kb. tizenöt tanítvány vett részt, viszont Csók Istvánt tanársegédje helyettesítette. Balázs Jánosnak nem jutott hely a közös szálláson és a menzán. Mecsekvidéki tájakat festett és mivel biztosítva volt számukra akt modell, szorgalmasan gyakorolta az akt tanulmányokat. Mint általában, akkor is híján volt a szükséges mennyiségű rajzlapnak és festőeszközöknek. Karácsony körül Kaposváron ismét találkozott Bernáth Auréllal, akivel megbíráltathatta újabb munkáit. Fleinerné biztatására naplófeljegyzéseket írt. Az asszony helyesen gondolhatta, hogy a szerény, bátorítan művészlélek, ha még nem merészel a gondolatával szóban is megnyilvánulni, legalább a naplójában gyakoroljon önkontrollt. Ezidőből egy még nem publikált részletet közlünk:

„1923. Decz. 22. Ma van a születésem napjának 19. évfordulója, ma vetek ide egypár sort s hogy ezután folyton feljegyezzem a megfigyelésemet, tapasztalataimat stb. Festeni igen keveset, jóformán semmit se festek se rajzolok. Hogy miért? Tudja Isten nem tet-

szenek amiket festek, olyan üresnek érzem őket, olyan anyagtanok a tárgyak rajtok. Az a Bernáth, az a Bernáth az csak kiforgat engem, de úgy kell, mert amiket mond, az mind igen okos és jó dolog. Azt mondja ne keressék azaz ne fessek napsütést, abstraháljak el a napfénytől, a részletektől, csak a nagy egységet keressem, a lényegét. Mert azt tudom, hogy a napfényben a dolgok, a tárgyak elvesztik masszivitásukat, anyagtanok lesznek, a formák fölbomlanak, laposak, kiterjedés nélküliek lesznek. Ez a dolog a baj most nálam is. Hiszen az ilyen kép is lehet ám jó kép, de tudja Isten, most nekem ez nem felel meg. Meg a Bernáth azt modja, hogy én az idén egy kissé hanyatlottam. Igaz, de csak abból a szempontból, hogy a magam szubjektivitásából kevesebb van benne, inkább most jobban a tárgyi hűségre való törekvés látszik meg a dolgaimon. Az objektivitás javára, a szubjektivitás kárára. Igen, mindezen dolgokat teljesen keresztül vinni, nagyon sok-sok tépelődés, gondolkodás, önmérsztés, sokszor kínzó önmarcangolás által lehet keresztül vinni, az ember fél, éjszakánként nem aluszik, töpreng: de muszáj! ha az ember el akar valamit érni. A képnek szuggesztívnek kell lennie, a tárgyi hűség mellékes, azaz nem fontos, mert én nem annak a valaminek (az objektum) a pontos lemásolására törekszem, hanem arra, hogy az a valami bennem miféle rezonanciát kelthet, vagy pedig teljesen a magam szubjektivitását festem oda a vászonra. Ha tanulmányt akarok festeni, akkor inkább köthetem magam az objektumhoz. Hej nagyon sokat lehet mindezen dolgokról gondolkodni. Igaza volt a Bernáthnak, amikor azt mondta 1921-ben: „Hm, nem olyan könnyű dolog ám a festés.”

1923. Decz. 23. Mai napról mást nem jegyezhetek fel, mint csak azt, hogy a mai napon megfehéredett a világ, esik a hó.

1923. Decz. 30. Ez évnek utolsó vasárnapja. Elmúlik ez az év is, csendben, hogy megint felvegyük a jövő évnek a terheit. A mai nap gyönyörű volt. Újjongó szívvel örültem neki, szép napfényesen havas nap. Reggeltől kezdve egész napon át figyeltem a szépségét, ami a havon lejátszódott, reggel: narancsos, azután mind világosabban sárgásfehér tarkázva kék, kékeslila árnyékokkal s minden fölött valami csodásan gyöngéd zöldesszürke ég domborult. Egy ilyen téli napsütést festettem, szalmakazlakkal, földkupacokkal, fákkal. Szép nagyon, szép a tél, hejh! de még szebb a május, meg a nyár. Krisztus sírjátételét festem most, nagyon nehéz dolog, modelljeim nincsenek, így tehát teljesen a képzeletemre vagyok utalva, de azért meg kell csinálnom. (Itt vázlatrajz a Sírjátételről – HJ.) – Legutóbb eladtam egy pasztellemet, melyen öregapámat festetem le, amint este a konyhánk sarkában csendesen pipázgat. A Halász Mancsi úrhölgy vette meg 20.000 koronáért, ugyanakkor – csütörtökön – vette meg egy, még Pécsen csinált szénrajzomat, egy utcasarkot ábrázolót.

1924. április 1-én este. Régen még a múlt évben írtam utoljára, azóta pedig sok idő eltelt ám már: Janu-

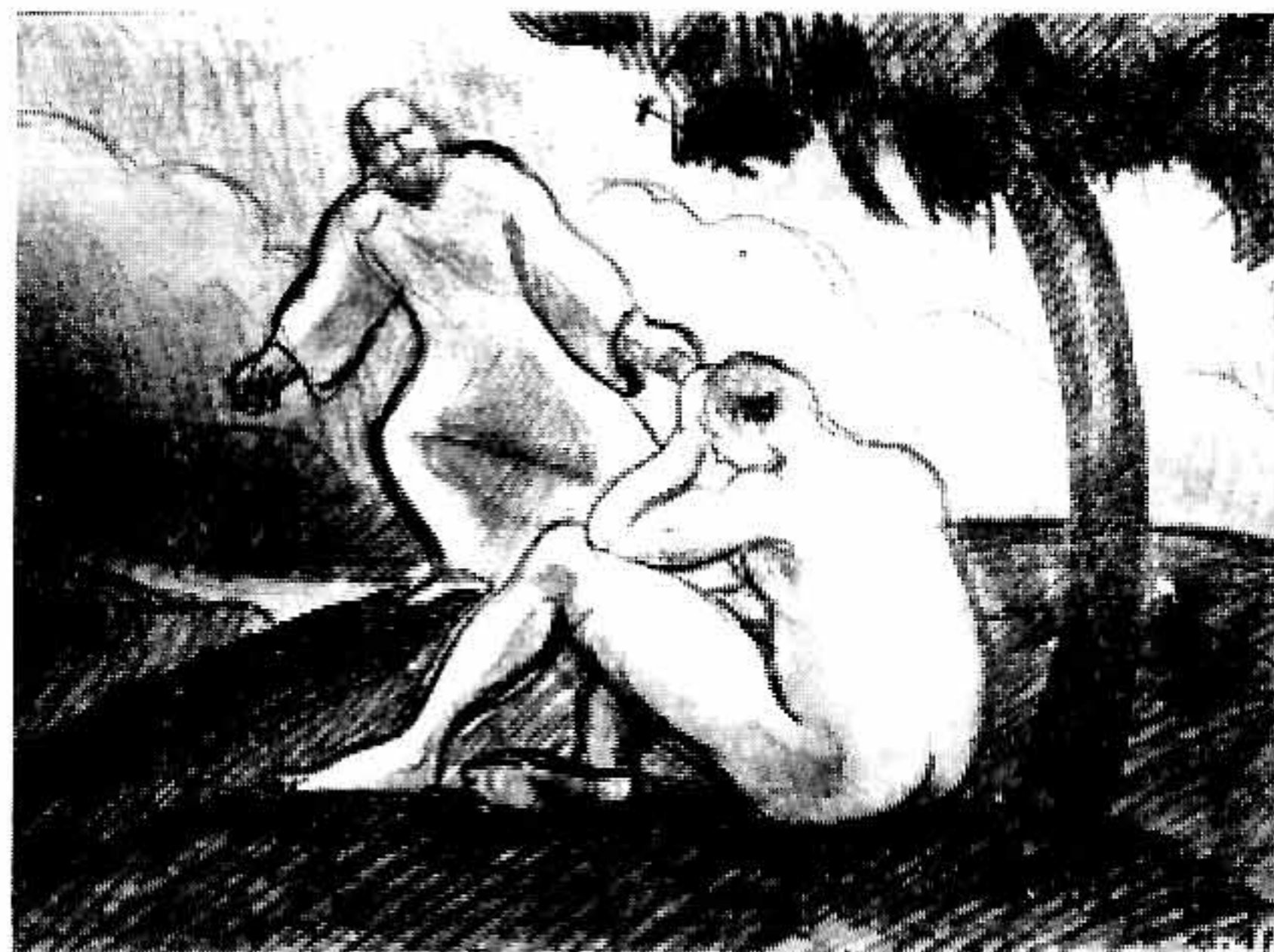
ár, Február, Március, s íme itt van Április is. Most midőn e sorokat írom, hűvös azaz hideg időjárás van, északi szél fú, az ember nem igen kívánkozik ki, dacára a zöldelő Természetnek.

Mit is csináltam ez alatt a három hónap alatt? Részletesen nem tudom leírni: arcképet festettem megrendelésre, amitől Isten ments! A Kozma műkereskedő piszkált, hogy fessek arcképeket, ő majd szerez megrendelőket, természetesen neki is volna haszna belőle, ettől az ő fajta arcképezéstől bizony hamar elment a kedvem, pláne mikor micsoda nyavalásan akarta az anyagi dolgokat intézni. Lefestettem a feleségét, a felesége anyját, az apját, az apja: Fleiner Samu arcképeért fizetett ötvenezer koronát, holott többet is ér. Egy nagykabátot is adott a Kozma, hogy majd képekkel lefizetem neki, kettő már nála is van."

Az előzőek alapján megállapítható, hogy Balázs János számára az 1923-as év változásokat hozott. Bernáth Aurél arra ösztönözte, hogy elvonatkoztató szemlélettel modellálja a képek motívumait. Legyen szuggesztív, hagyjon fel a pontos leírással. A jelek szerint Balázs követte az útmutatást egy posztinpresszionista irányban. Viszont a pécsi stúdiók következtében az arcképek vonatkozásában a naturalista alapokhoz kellett visszatérnie, hogy emberi figurával bővíthesse a korábban jobbára tájmotívumokból álló témáit. Még biztosan nem volt képes emberalakokat is beépíteni a már kialakított képi

Tájkép nyírfákkal 1922.

Isten és ember 1923.

világba. Ehhez a minőségi ugráshoz még nem lehetett elegendő a pécsi művésztelep. Felismerte, hogy a Képzőművészeti Főiskolán kell a tanulmányait folytatnia.

1924. júliusában utazott Budapestre felvételizni. Barátjával, Bernáth Caesarral élénk levelezésben állott. Három levélen keresztül követhetjük az ott történeteket.

„Kedves Caesár barátom!

Hát tudod, nagy keservesen megérkeztem ebbe a fene nagy városba, amelyik bizony jóval nagyobb, mint a mi poros-sáros Kaposvárunk, úgy hogy ha az ember gyalogolni akar és városban, no az Isten verje meg, itt gyalogolhat eleget.

Most beszámolok arról, hogy hol, mit csináltam. Tegnap hogy megérkeztem, elmentem a Fóthy úrhoz a Vilmos császár úti szerkesztőségbe, ahol meg is találtam és ott mindjárt bemutatott méltóságos Márkus Miksa úrnak, az Újságírók Egyesülete elnökének, aki fog beszélni Wolfner Gyula úrral s aki fog majd támogatni, persze ne dorongokra gondolj, hogy azzal támogatom, hanem pénzzel. Aztán Fóthy úrtól eljöttem haza és 6 órakor délután bementem hozzá a szerkesztőségbe s onnan elmentem az Országház előtt, a Lánchidon át Budára és a budai oldalon menve – persze gyalog – le a Ferencz József hídig, aztán onnan meg újra vissza. Tudod kedves barátom itt annyi festeni valót találtam, hogy az csak csoda. Ma vasárnap reggel elvoltam a Városligetbe, ott rajzoltam is és aztán bementem a Szépművészeti Múzeumba, s megnéztem a grafikai kiállítást, mely a XIX–XX. század magyar grafikája címmel nyílt meg. Nagyon szép dolgokat láttam.

Most egyenlőre mást nem írhatok, többi még csak ezután jön. Üdvözlöm az édesanyád és nővéred. Isten veled. Budapest, 924. VII. 13. Maradtam baráti tisztelettel Balázs János festő."

„Drága barátom Caesár!

A második leveledet is megkaptam, ennek is úgy megörültem, mint az elsőnek, nem csoda, hisz ez is hazulról jött és tetőled.

Légy szorgalmas és élj erkölcsösen. Ezt mindig írod. Igen én erkölcsösen élek, hanem te? Hanem ezt a tanácsodat azért én megfogadom ám, mert tudod, ez nagyon fontos, mert ha ez nincs meg, akkor vége a művészetnek. Példák vannak rá.

Raksányival azzal a drága jó emberrel nem találkoztam. Pedig igazán nagyon szeretnék vele találkozni és beszélni. Sajnos azt sem tudom, hogy hol tanít, melyik iskolában. Kérlek írd meg levelet szüleihez Mozsgóra, s ott majd meg tudják mondani, hogy hol van és akkor te nekem azt megírod, akkor aztán fel tudnám keresni.

A papoknál nem tudom, hogy mikor lakok és étkezek, mert ahol most étkezek egyenlőre megfelel nekem, pláne, ha olyan jó ebédet adnak, mint tegnap. Hát az bizony nagyon nagy szomorúság, ha meghalt atyád. Hát bizony Hamsun nagy író, mély érző szívű, a szegények, a pénztelenek, a nyomorgók írója, lélekhez szól minden írása, lélekkel is kell olvasni. Én is koldus vagyok. Nincs vagy alig van egypár koronám. Pedig de sok mindent lehetne venni, ha volna pénzem, festéket, vásznat, papírt, mindent de mindent, csak egy baj van. Nincs hozzá pénz. Mikor az utcákon megyek és nézem a kirakatokat és elszorul a szívem a sok jó és szép könyv láttán, festékeket és milyeneket látok ... hiába, nem tudom megvenni. Te Pestre szeretnél feljönni hozzám, hogy egy kicsit beszéljess velem, én, én pedig haza szeretnék egyszer látogatni, csak sajnos nem tudok, nincs hozzávaló pénz sem. Hej! pedig de sokszor eszembe jutnak a Veled való csatángolásaim, hol is? a Sétatéren, ott azon a poros, piszkos de mégis nekem kedves helyen, meg aztán az Iszákon... nem írom tovább, mert hiába, erős a honvágy. Szeretnél jó sorban lenni és akkor nekem sem kellene kínlódnom. Nagyon de nagyon szépen köszönöm ezt a rámgondolást, ábrándjaid között. Igazad van, sokkal, de sokkal jobban lesz minden, ha egy igazi, szívbeli jó barát van valaki mellett, akkor még a sok kínlódás is valahogyan talán kissé rózsaszínű lenne. Talán még majd megérhetjük ezt.

Az iskolám címe: Orsz. magy. kir. Képzőművészeti főiskola, Budapest, VI. ker. Bajza ucca 23. sz. Van az Adrássy úton is egy épülete az iskolának, de nem ott vagyunk. Annak a címe ugyanaz, azzal a különbséggel, hogy ez VI. ker. Andrássy u. 71. alatt van. Sokkal többet írd, tudod én nagyon szeretem olvasni leveleidet.

Isten áldjon meg mindennel.

Budapest, 924. aug. 12. A legmélyebb szeretettel ölel barátod Balázs János.

(lakást kéne fizetni, de ... miből.)

Úgy hallom, hogy valamit akarsz izenni.. Hát csak üzenj kérlek.

Úgy hiszem, hogy nem sok idő múlva máshova fogok lakni menni.

Izenj és írd. Írd mindig vasárnapra és akkor vidd fel a Szüleimhez és Ők majd a Róka István bátyámtól el fogják küldeni, felesleges bélyegre pénzt adnod akkor, mikor így mindig és sűrűbben tudunk egymásnak írni,

mert a Pista bátyám minden vasárnap hazamegy úgyis. Hát kérlek írd hosszán.

Budapest, 924. aug. 14. este. Ölel szent szeretettel barátod Balázs János.

Kedves Mucim úgy hiszem a legközelebb már tudok küldeni autogrammot Móricz Zsigmondtól, talán egy kis írást is tőle. Csókol barátod Jankó."

„Kedves jó Cézár barátom! a XX. századbeli leveledet én is megkaptam, bizony, bizony mondhatom, hogy nagyon vártam és igen megörültem neki, mint hazulról jött üzenetnek és mondhatom, hogy nagyon jól éreztem magam az olvasásakor.

Először is a kérdéseidre fogok felelni: köszölni, ebédelni Budára járok ki, a Közjótékonyági Egyesületbe, amelyet a Szegő úr szerzett számomra, lakni a VI. kerben Vasvári Pál uccában lakok, de bizony kedves Barátom, nem valami nagyon szeretek itt lakni, s talán majd nemsokára másutt fogok lakni. A Gömör tudom, hogy haragszik, igazán de nagyon sajnálom, hogy nem tudtam tőle elbúcsúzni, írni írtam neki, de még mindezideig levelemre nem válaszolt, nagyon kérlek kérdezd meg, hogy haragszik rám és azért nem ír, igazán végtelen szomorúság tölt el ha rá gondolok. Hogy a fogamat szívtam a pesti tyúkokra, ez aligha igaz, mert tudod kedves Caesarom, nekem sokkal több gondom van – bár ne lenne – semhogy az ilyesmire valami nagyon gondoltam volna.

Hát azért egy kis esetet mondok el, az egyik akt modellünkről és nagyon jó kollegámról és barátomról, hát úgy történt az eset, hogy tegnap amint a kilencórai szünetben kinn üldögélünk a padon, odajön hozzánk egy kis cigánylány modell, megjegyzem nagyon szép egy teremtés, csodásan egzotikus szemei vannak, köszön, kezeit csókolom bácsik és szív egy Memphis cigarettát és azt odaadja a kollegámnak, hogy szívja, és szívja is, közben cseppetnek a bemenésre és mi készülődünk, hogy bemegyünk, hanem a lány odatartja az arcát és azt mondja, hogy ide jár egy csók, a kollega azt mondja, hogy majd máskor, de erre a lány kapja magát és megcsókolja a kollégát, erre aztán kapja ő is magát és hatalmas csókot ad a lány arcára, de ahogyan ez történt, hát én majd összedőltem a nevetéstől.

Hej mennyi jó könyvet látok a kirakatokban, úgy fáj a szívem értük, de sajnos nem tudok venni, mert vagy nincs pénzem, vagy kevés van. Láttam Ady könyveket, egy Adyról szóló Ady almanachot láttam egy helyen 8000 k-ért, jó vastag, képekkel ellátott könyv. Wágner Richárdról és Beethovenről szóló könyv 9500 k, és láttam egy Knut Hamsun könyvet, címe: Halk húrokon játszik a vándor, gyönyörű könyv lehet.

Mit írok mást, több már nem jut az eszembe most, talán máskor jobban. Isten veled kedves Caesarom.

B.pest 924. VII. 31. de. 9 órakor. Ölel szeretettel barátod: Balázs János. Írd rögtön. B. J. Igaz egy rajzomat az Érdekes Újság fog közölni a jövő heti számban, egy pécsi tájkép az a rajz. Barátod János."

Dr. Fleiner Mór Budapesten élő fia, Fóthy János, aki a Pesti Hírlap újságírója volt, egyengette az útját. Új pártfogók reményében bemutatta Balázst az Újságírók Egyesülete elnökének, hogy az majd megszerzi Wolfner Gyula támogatását. Ez a próbálkozás sikertelen volt, mint ahogy nem sikerült a felvételi sem. Nem ismerjük az okát annak, hogy a többhetes előkészítő rajzolás után miért nem vették fel a főiskolára. Fóthy János azonban közbenjárt az érdekében. Sok évvel később, 1949-ben Fóthy János kedves írást közölt Balázs Jánosról a Somogyi Hírlapban. Az ő sorait idézve folytatjuk: „Egész nap a természetet járta, rajzolt, festett, mindent lerajzolt, lefestett, amit csak látott. A munkái persze nem voltak remekművek, csak egészen ritka tehetség érződött rajtuk, de ezt ő tudta legjobban. És éppen ezért, ez a boldog időszak sem tarthatott sokáig. A kis Balázs egyre égetőbben érezte: megakadt, nem tud fejlődni. Pestre kell mennie, sok-sok képet látni, tanulni, mégis, mégis az akadémia komoly pillérjeit építeni ösztönös, szabad, gátlástalan tehetsége alá.

Anyám levelet írt nekem, hoznám be Balázst a Képzőművészeti Főiskolára. Tudtam: nehéz lesz, majdnem lehetetlen. 1924. késő őszén volt ez, hat évvel a háború befejezése után és a Főiskolát még mindig nem tudták fűteni(!!!), a növendékeknek egyetlen terem állt rendelkezésre. Felkerestem drága Lyka Károly bátyánkat, aki ekkor a Képzőművészeti Főiskola rektora volt és előadtam kérésemet.

– Bármit kérnél tőlem János – mondta Lyka Károly – szívesen teljesíteném. Csak ezt az egyet ne kérd. Sokszáz jelentkező közül mindössze nyolcvanot vetünk fel, a fűtési lehetőségek hiánya miatt. Ne haragudj, nem tehetek semmit pártfogoltad érdekében.

– Akkor legalább annyit tégy meg Károly bátyám, hogy nézd meg a rajzait.

Velem volt a kis Balázs rajzos mappája. Lyka érdeklődve, majd egyre lázasabban csillogó szemekkel nézte a rajzokat, azután felindulva ezt mondta: – Hja barátom, most már más a helyzet. Hiszen ez a gyerek egy új Munkácsy. Életemben nem láttam ilyet. Jöjjön fel, máris felvettem a Főiskolára. Legfeljebb kiteszek egyet a nyolcvanból. Ilyen zsenit nem hagyhatunk elkallódni.

– Köszönöm – mondtam diadalittasan.

– Nem! kiáltotta Lyka – én köszönöm neked.

A kis Balázs Pestre jött. Meghúzódott valahol egy hideg, rideg szegényes albérleti szobában, ebédet, vacsorát a sógorom szerzett neki, kis költőpénzzel Anyám és én láttuk el, lelkesen, boldogan járt a Főiskolára, múzeumokba, kiállításokra. Lyka Károly is támogatta, itt-ott eladogattunk egy-egy rajzát, minden rendbejött volna szépen, de a kis Balázs köhögni kezdett. Nem bírta a pesti telet, a hideg szobát, a kormos, nedves, ködös világvárosi levegőt és alig két-három hónap után fel kellett adnia küzdelmét. Hazament Kaposvárra, ágynak dőlt, úgy ahogy felépült és megint dolgozni kezdett. De mintha az a pár hónapos pesti tanulás hosszú évek tudását bontotta volna ki benne, most már

kisebb-nagyobb remekművek kerültek ki a keze alól. Egy csodálatos önarckép, az otthoni szegénység megrázó képei, a somogyi tájak ezerszínű hangulatai és egy csendélet, amely ma az én birtokomban van és amelyet komoly, nagynevű festők úgy csodálnak meg, mintha egy eddig ismeretlen Cézanne kerülne a szemük elé. Pedig nincs ezen a képen más, csak egy olcsó, fehér porcellán tányér, egy bádogkanál, egy szék hajlított háta, ez az egész. És mégis egy egész világ. Mint festői alkotás pedig: az eszményi tökéletesség. Meg nem válnék tőle semmiért, az ostromot szerencsésen túlélte – majd egyszer, ha nem leszek, a Szépművészeti Múzeumban terjessze egy ismeretlenül maradt, mert túlkorán ellobbant magyar láng fényét, melegét.”

Balázs Jánosnak nem lévén érettségije, az úgynevezett rendkívüli növendékek között volt lehetősége tanulni. Mesterére, Glatz Oszkára tisztelettel nézett fel, aki az elsőévesek legjobbjának tartotta őt. A Nyugati pályaudvarnál, Róka István szolgálati zugában lakott, aki MÁV hivatalnoksága mellett gyermekeknek adott hegedűleckét, zenei pályára készült és a rajzoláshoz is volt tehetsége. Balázséhoz hasonló szegénységben élt. Amikor a festészet gyakorlásába kezdett Balázs János, Kaposvárról írt hosszú levelekben korigálta a munkáit és gondosan leírta neki az alapismereteket.

Balázs Jánost rövid idő alatt megviselte a nagyvárosi fokozott életritmus, a drágább megélhetés, a tanulás fáradalmai. Egyetlen öltözéke volt télre is nyárra is. Pár hónap alatt felőrlődött törekeny fizikai és lelki energiája.

Kaposváron az addig már kialakult életviteléhez illeszkedő alkotómunkát végzett. Műterme nem volt, ezért ha tehetett, nem otthon, hanem a szabadban dolgozott. Az alábbi naplófeljegyzéseiből egyes részleteket már ismertetett Mautner József, de Balázs János betűit olykor tévesen olvasta ki. A nála kimaradt oldalakat, gondolatokat azonban érdemes szövegösszefüggésben megismerni. A karácsonyi szünet után írja:

Szegényes csendélet 1923.

„1925. január 14. szerda.

– Tegnapelőtt jöttem vissza ide Pestre folytatni ezt a keserves, nyomorult életet, mely oly szűken méri javait nekem. Én Istenem milyen jó is volt otthon lenni, hol a szülői szeretet boldog melegében sütkérezhet az ember, hol olyan jól érzi az ember magát, akkor is ha szegény, de a szeretet gazdagsága betölti az űrt. Otthon hol az igazi jó barátok vannak, meleg, jók, akik megértik a lélek vígságát, szomorúságát; nem mint itt, hol az embernek nincsen jó barátja, egymáshoz hidegek, közönyösek az emberek, mindegyik a maga apró érdekével törődik, kicsiny, nagy, egyformán rohan, fut mindenki. Mennyivel más a mi kicsiny városunk Kaposvár. Olyan meghitt, barátságos ott minden, az alacsony házak, a fás utcák, a dombok, minden de minden. Este 8 óra után alig járnak az utcán, mindenki elbújik, meghúzódik kicsiny fészkeiben, a családi tűzhely boldog melegében, az övéi közé. Itt este kezdődik az élet, csúsznak, másznak az emberek, autók rohannak, villamosok csilingelnek, zúg, morog minden, mint egy forradalom.

– Itt ülök most ezen X lábú asztalnál és rovom ezen panaszos sorokat, melyet az élet tolt a tollam alá. Hátam mögött a kályhában a tűz szomorúan pislog, – nedves fa van rajta – jön már az alkony szürke homálya, kezdi befedni a kicsi szobám nyomorult holmait, a vaságyat, a kályhát, mindent ami benne van, engem is, hogy valami szent misztikum legyen benne. Most megálltam egy percre, hallgattam a falon lévő nagy óra tikk-takkos ritmusát, mely még jobban figyelmeztet a mulandóságra. Múlik minden. Az emberek felett végig szalad egy nyirkos, sárga szellő, ledönt egyet-egyet belőlük. – Élet, élet az élembe tolt pohárba de keserű levet öntöttél. – Magam vagyok most ebben a házban, a Pista bátyám itthagyt, elment máshová lakni, beteg szegény, szeretne ő is egyszer már jól lakni. Hiszen ő is nagyon sok keserű kenyeret megevett már... Szeretem a magányt, ilyenkor tudok gondolkodni, töprengeni és ilyenkor szeretnék valami nagyot tenni, az embereket keblemre ölelni, csókolni barázdás, gondterhes homlokukat.

1925. január 17. szombat. Ismét csak egyedül ülök ebben a kis vityillóban, a Pista bátyámat már kedd óta nem láttam, pedig vártam nagyon mindig, nem tudom miért nem jön? Beteg is vagyok, náthás, meg vagyok hűlve, pedig elég jól tüzelek s mégis fáznak meg vagyok hűlve. Anyagilag is elég rosszul állok, itt van: lakást kellene keresnem, ha talállok, ki-ki tudnám ezt fizetni, hanem akkor nem tudok enni...” – a folytatás hiányzik.

Négy nappal korábban írt levele így szól:

„Szeretett kedves jó Caesarom!

– A sziszegő, dohogó vasszörnyeteg hátán, kattogó síneken jöve, ismét megkezdtem a „Szent Égi Komédiát!”, a nagy táncot, melyhez az élet fújja a muzsikát és mi halandók járjuk rá a táncot, mely hol gyorsabb, lassabb, míg végre a húr a teljes megfeszülést eléri, akkor örült kalamajkává lesz, mely kavargja-kavargja az embert, míg végre jön a Nihil. Ez a rendeltetésünk, csak csináljuk ezt a forgást. Amit itt írok, az már egy

vergődő lélek éji látomása, gondolata. Lelkemben a legideálisabb gondolatokkal jöttem el hazulról, a legszebb gondolatok egymást érték a fejemben és midőn ideértem, mind mind szertefoszlott, széttépte a „Reál”. Idegeimnek jól esett a szép gondolatokban való gyönyörködés, olyan jól éreztem magamat, de csak mindig egy-egy gyorsan tűnő percig, mert én nem tudom, valami nem tudom kimondani micsoda, folyton odatolakodott a legszebb gondolataim közé. Valami remegés féle, bizonyos szkepszis, egy nagy felhőszerű melankólia, amely amúgyis melankólikus lelkemre még sötétebb árnyat vetett, hogy az öntépelődés keserves kínjait még jobban érezzem, hogy emésszem idegeimet. – „Álló tóban lakik a béka.” – aranyos igazán aranyos, drága Caesarom – de a szívemhez nőttél – (alig látok, könnyezik rád gondolva a szemem) – nálam az én énemmel talán ez kivétel, mert amit én itt is, másutt is írok, mondok, vagy nem tudom én, az mind hallgató számon, de mozgó és érző lelkemből jön, hogy aki a szívemhez nőtt, az benn is van. Hogy nem szeretek beszélni? azt én nem tudom miért van. Én csak nézni, gondolkodni és hallgatni szeretek – talán olyan önvallomás féle ez, ne vedd zokon – szeretem a Csendet, melyben a Végtelenség megjelenik, azt a süket – nekem ugyan nem az – Csendet, hol s amelyben az idegek valamitől pattanásig izgatottak, hol a józan ész eltűnik, sírni, ordítani, hentergőzni, vagy magamat kitárni, ölelni, csókolni, kit? mit? a világot? önmagam? vagy leterdelni és imádni azt a végtelen jó Istent, Krisztust és a szenteket, egy darabot felvenni a földről, telesírni, megcsókolni, eldobni a végtelenbe, oda hol a Szellem lakik, oda neki, egy könnyes, csókos röögöt, melyet egy szenvedő lélek dob, aki nem tudott mást csak szeretni, aki türelemmel és akarattal legyűrt magában minden mást, hogy életét neki, azaz az általa alkotott Valmiért áldozza fel.

– Végtelenül magas a lakásod Oh! Isten! Küldöm hozzád fohászaimat, hallgass meg! – Jaj! hiszen Neked írok Caesarom, talán haragszol is rám az ilyenért, hogy magamat írom... Nem, nem hinném azt.

Írjak másról? nem tudok most, a lelkemben az most sebet ütne, hiszen úgyis elég rajt a seb.

– Ahol most még ezt a leveletem írom, itt az utolsó napjaimat töltöm, mert máshová kell mennem, egyedül leszek majd, dehogy is, velem lesz az Isten, meg a Művészet. Hogy hová megyek, ezt most még nem tudom, de majd tudtul adom.

Hanem addig is Isten veled és mindig. Édesanyádat, azt a végtelen, kedves jó Anyádat szeresd mindig, tiszteld és imádd, ugyanúgy a finomlelkű kedves Elvirát. Üdvözlöm mély tisztelettel őket és téged is.

Ölel mindig hű barátod.

Bpest. 1925. jan. 13. Balázs János.

Ui.: Levelet ha teheted rögtön írd!

– A képeket majd küldöm, ugye megteszed azt, hogy elviszed a Baumöhl mérnökhöz? Nagyon köszönöm előre is. János szeretettel.”

A Bernáth testvérek hegedülnek 1925.

A megrázó fohással kitárta önmagát: kész feláldozni életét a Művészetért, amelyben a szeretet mindent összetartó erejét kívánja megfogalmazni.

A családi hagyatékban találtunk egy akvarelljét „Vergődő lélek éji gondolatai” cím aláírással. A misztikus jelenet az emberi testiségtől, az anyagiságtól való szenvedésként, az anyagtalanul ellebbenő szellem szabadság utáni vágyódásként értelmezhető. Annak az irracionálisnak a kísértetjárásba enged az akvarell és a levél betekinteni, amely átvette a hatalmat Balázs gondolataiban. Kis képek is születtek e gondolatok nyomán: Tánc, Apokalipszis, Összeomlás címmel. Az emberi alakok és a táji környezet közti expresszív kapcsolat jelenik meg rajtuk.

Az 1925-ös megmaradt vázlatfüzetét lapozgatva találunk kis vázlatokat, rokon gondolatokat, feljegyzett idézeteket. Az Egry breváriumban olvashatók hasonló szellemi indíttatásból született sorok. Például ezt jegyezte fel Balázs.

„ – Strindberg írja a „Vallomások” című könyvében, 222. oldal „Utálok a kutyákat, gyáva emberek védelmezőit, akiknek maguknak nincs bátorságuk ahhoz, hogy maguk harapják meg azt, aki rájuk támad...”

– A „Vörös szobában” című könyvből: „Saját belsőnkét kell lefesteni, nem pedig fatörzseket és köveket másolni, amik voltaképpen jelentőség nélkül valók voltak s csak úgy jutottak formához, hogy előbb keresztülmentek az észrevevő és érző alany olvasztókemencéjén.”

Balázs János számára a valóság 1925. januárjában kiüttlán volt. A betegsége és a Róka István féle szolgálati lakás megszűnése miatt hazament Kaposvárra. A főiskola rektorával: Lyka Károllyal megbeszélve arra készült, hogy a főiskola kecskeméti művésztelepén folytatja remélhetően olcsóbb körülmények között a tanulmányait. A lábadozása meghozta újra a bizakodását is. Legalábbis egy nem postázott levelében, vélhetően a főiskolai felvételin megismert egyik társának ezt írta február 3-án:

„...Eddig mindig Pesten voltam, csak most január 23. óta vagyok itthon, mert sokat betegeskedtem, meg aztán megcsömöröltem attól a nyavalyás Akadémiától. Pedig a Glatz Oszkár, aki a Mesterem volt, a növendékei, az I. évesek között – az ő kijelentése szerint – a legkiválóbb voltam, meg Lyka Károlytól micsonda bizonyítványt kaptam! Egpár kritikus és művészember kijelentése szerint minden száz közül, ha kettő kap olyant. Ezzel a bizonyítvánnyal pályáztam ösztöndíjért Kaposvár városához, amit meg is kaptam. Január 1 millió koronát egyenlőre, többet meg ezután kapom meg. Most egyenlőre a főiskola kecskeméti művésztelepére megyek majd március végén, arról majd Lyka értesít egy levélben, mert ez a Lyka nagyon jó ember, sokat beszéltem vele, mielőtt hazajöttem volna.

Január 16-án fenn voltam Rippl-Rónai Mesternél, a Kelen-hegyi műtermében. Hej, az öreg csudamódon örült, hogy meglátogattam. Sokat, nagyon sokat beszélgettünk, 1/2 11 órától egészen 1/4 2-ig nála voltam, s akkor együtt bementünk Pestre. Nagyon sok képét megmutatott, a müncheni akadémián rajzolt rajzait stb., stb. Rengeteg dolgát láttam, köztük a velencei kiállításon kiállított dolgait is, meg stockholmi, párizsi kiállításon kiállított „Szüleim” című képét. Beszélgettem vele irodalomról, festészetről, zenéről stb. Most március végéig itthon vagyok, dolgozok erősen.”

Az otthoni biztonságérzete és a Pesten megélt öröme az elmélyülő munka felé vitte. A feljegyzései most a következők:

„ – A Cézannak és az utána fellépő kubistáknak a kedvelt festőtémájuk a csendélet, a fej, a zártformájú hangszerek. Mind közelfekvő dolgok; melyek az ő céljaiknak megfelelnek, mert kerülték a nagy mélységeket, az ilyen dolgok az ő számukra nem adtak erősen összefoglaló zárt formát, tömeget. A tárgyak okozatát akarták megfesteni, felépítésüket, térbeli elhelyezkedésüket.

A dolgokat nagy alkotó síkjaira bontják, geometrikus formában mutatják be.”

„Különös természeti tünetény volt az 1925. évi március 1-i villámlás és dörgés. Tőlünk Kaposvártól nyugatra, az első 1/4 9 órakor este volt, a következő 2 perc múlva az első után, utána még egpár. A konyha ablakaiból néztem, gyönyörű kék fényvel világított. Az első messze voltak, a dörgés későn és halkán jött, egy másik, az amelyet e sorok írása előtt 1/2 9-kor láttam, az már jó közel volt.

1925. március 1. Kaposváron.”

„1925. III. 18. – A színek, a ragyogó tiszta színek mennyire a fiatalságé, amely ujjong, örül az életnek! – a fehér nem szín, hanem az csak a fehér csend.” Egy-két templomot ábrázoló vázlata mellett egy Lenin fej. Felírja fölé, hogy: Nietzsche „übermensch” és egy datált gondolat a következő oldalon: „1925. ápr. 4. – A különféle vallások mennyi akadályt állítanak a szerelem, a házasság elé. Az egyik vallás mennyire nem jó szemmel nézi azt, ha egy másik vallású egyénnel lép

házasságra az ő vallásbelije. Pedig a faj fenntartása természeténél fogva nagyon erős s mely abból áll, hogy egy hím vagy nő, a neki tetsző félben saját egyedének fenntartására neki tetsző, s alkalmas hímre vagy nőre talál..." Új lapon olvasható:

„ – fel kell ismerni az „ÉN”-t, mely kiemeli az embert ebből a szürke hétköznapi szürkeségből, a tömegből.” Ezután a lázadó öntudatról így vall:

„1925. jún. 7. – megáll az ész, az akarat a tehetségem, mint bilincsbe vert rab úgy szenved, de nem a magam, hanem más énje által, ami rám nézve nagy veszedelem, sok felépített gondolatom eszmém szertefoszlik, a munkámnál már az elkezdésnél így csak széttöredezett gondolatfoszlányok vannak... mi marad nekem? sok, sok gondolatom eszmém alig észrevehető cserepei s nekem akkor újra kell felépíteni egy már majdnem kész, vagy kész dolgot, ismét az elején kezdeni. Nem, nem ez ellen lázadozik a lelkem, nem akarja egy gyöngébb lelkű ember zsarnokságát túrni, akinek kissé ingadozó lelke” – „Másutt egy dialektikus megállapítás: „... minden cselekvési momentumnak megvan a maga ellentéte.”

A különböző lapokon található gondolatok egy egész titkos füzetből valók. E töredékekből álló összkép alapján úgy tűnik, a szellemi szuverenitásért küzd.

Egy alkalommal nyíltan kiállt véleményével a művészet szabadsága, a modern művészet védelmében: Mautner József ismertetett egy balázsi refleksiót a Somogyi Újság főszerkesztőjéhez címezve 1925. decemberéből. Balázs nem hagyhatta szó nélkül egy gimnáziumi tanár „A keresztény erkölcs és a szépirodalom” címen megjelent kirohanását a Nyugatos írók ellen.⁷ A jobboldali lap nem adott helyet Balázs vitaközvetítő kérdéseinek: „...Vajjon csak a keresztény erkölcs-höz tartozik-e az esztétikai hagyományokra támaszkodni az irodalmi művek értékelésénél? Nem tudom miért éppen a liberális hírlapirodalom van bomlasztó hatással a fejlődésre? Holott éppen ez karolja fel azt, ami merész és nem kicsinyes. Hogy minek az új?... Mert az emberi agy, ez a folyton forrongó szerv szüntelenül dolgozik és inkább a jövő kialakítására, mint a múlt dolgainak visszakeresésére, melyet talán csak, mint alapot használhat fel, hogy nagyratörő terveit megvalósítsa, mely a jövő kultúrája lesz. Így nem lehet egy költő kvalitását megállapítani, hogy erotikus és nem erotikus, mocskos, förtelmes és ehhez hasonló leközölhetetlen durvaságokkal megbírálni egy költőt.

Ami emberi és ami a természet által belénk van oltva, az mocskos és förtelmes nem lehet, hanem természetes. Mert ahány egyén, annyi temperamentum.”

Idealizmusa magasrendű, egzisztenciális sorskérdésekkel telített volt. A fontosnak vélt feljegyzéseinek elején a Cézanne-ra és kubista utódaira vonatkozó sorok nem a velük való azonosultságát, hanem céljuk tantételes megfogalmazását jelentik.

Másfél évvel korábban Bernáth Caesarnak élvezettel számolt be arról, hogy egyéb megfigyeléseinek túl festőkészséggel, nem is ecsettel festett Cézanne képet látott

Fikter Jani pipával 1924.

Töröcskei erdőrészlet 1924.

a múzeumban. – Ez a „Buffet” című kép lehetett. A „Fikter János pipával” című kiváló arcképe 1924-ből, a cézannei technika elsajátításáról tanuskodik. Míg a meditációiban rejlő eszmeiség idealista alkatot sejtet, képei inkább a racionalizmust példázzák. Van azonban ellenpélda is erre, így a „Tánc” című képén kényszerű egyensúlyvesztésének problémájával foglalkozik. Kísér-

Kapálók 1924.

tetiesnek, irracionálisnak állítja be önnön sorstancát. Egy Scheiber Hugóéhoz hasonlítható expresszív emberábrázolással találkozunk e művében. Azt latolgatva, hogy vajon a konstruktív absztrakt, vagy az expresszionizmus lett volna-e a következő lépcsőfoka Balázs művészetének, a következő áttekintéssel is eljuthatunk a valószínűsíthető válaszhoz.

Balázs természethez kötődése elemi erejű volt. Az elvont értelemben vett emberi természetességről tett kijelentése arról vall, hogy képes bármihez a sorsszerűség bölcséletével viszonyulni. Nem a naturalizmus talajáról látta a modern szellemet, mint például Vaszary János.

Balázs 1920-ban még Pazsiczky oldalán naturalista szellemben precízen rajzolt, akvarellezett egyéni jellegzetesség nélkül. A „Mosónő”, a „Kaposvár, Arany J. u. 11. alatti ház udvara”, a „Temető” című munkái a tizenhatéves korához képest ügyesek, gondosan teljesített feladatok.

1921-ben – szintén odaadó tisztánlátással – Raksányi Lajostól megtanulta a tájak fény-árnyék szerinti foltfestéses eljárását. A „Kaposvári donnervárosi sétatér” című kép foltjai nem annyira oldottan felbontottak, mint Raksányiéi. Balázs érdekes módon „raffinálja” a foltok sziluettjét. Rajzol általuk, mintegy a szecesszió felé tereli a formai felbontás útjára vitt látványt. Ebben a kettős jellemében Rippl-Rónai hatása érvényesül. A természet utáni képek nagyrészt a plein-air és az impresszionizmus mezsgyéjén alakítja egy-egy képen belül egységes feldolgozásban. A „Tájkép nyírfákkal” című 1922-es kép már technikailag rutinos érdekes kép – a zöld domboldalon álló vékonytörzsű nyírfapárral és az előttük dülöngélő cserjével.

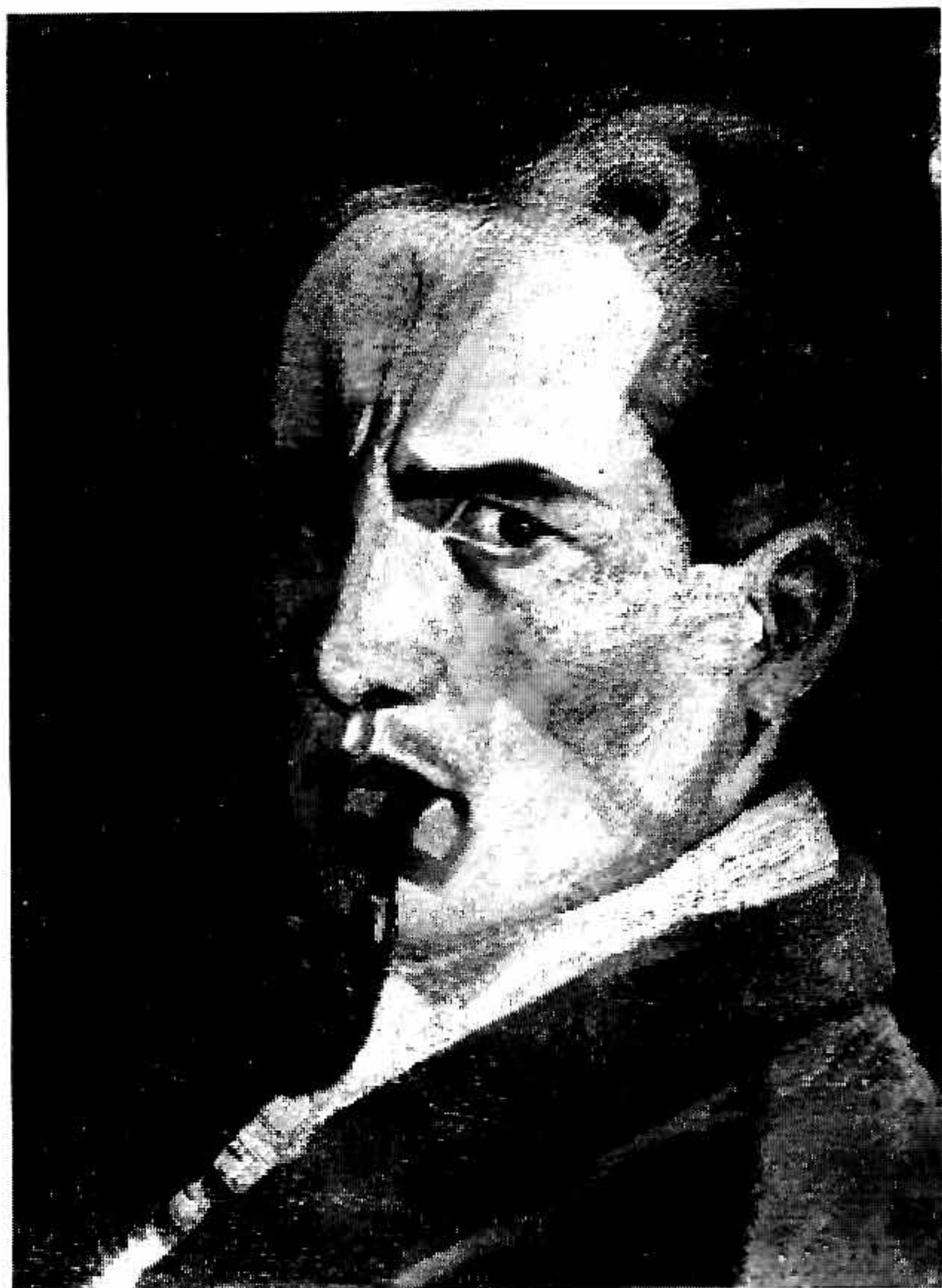
A természet utáni munkával egyidőben Balázs bibliai tárgyú jelenetek komponálásába is kezdett. A „Cso-

Csodálatos halászat 1921.

dálatos halászat” (1921) és a „Menekülés Egyiptomba” (1921) című kisméretű képek kiegyensúlyozott posztimpresszionista kompozíciók. Szuverén alkotásoknak tekintendők. Mindkét jelenet a balatonvidéki tájban játszódik. Az emberi alakok tömörszerű kezelése egyöntetű a tájjal. Ez a korai eredmény – bár okkal feltételezhető – nemcsak Rippl-Rónai hatásának köszönhető. A „Menekülés Egyiptomba” című festmény fejlesztésének megvannak a közbeeső változatai ceruzával, akvarellel, olajjal kicsiben és nagyban. Balázs e munkáival már bebizonyította, hogy rendkívüli tehetség. Rippl-Rónai esetleg ezeket látva biztatta őt nagyobb lélegzetvételi munkára. Bernáth Aurél is 1921-ben nézte át először a dolgait. A sokféle felfogású képek láttán óvatosságra intette a nagy vehemenciával tanuló Balázst.

A bibliai képek mindenesetre biztatóak voltak abból a szempontból, hogy az ifjú nem bonyolódik egyfajta naturalizmusba. Vegyük figyelembe, hogy csak 1922-ben utazott Budapestre, ahonnan Bernáth Caesar biztosra vehető állítása szerint Balázs Cézanne és Nagy-Balogh-műveket látott. Az utóbbiról egy kiadványt is szerzett magának, mert oly nagy becsben tartotta művészetét. Immár biztosan állítható, hogy mindkét művészt mércéül állította maga elé. Csak úgy magyarázható az a bámulatos gyors fejlődés, amely egy-két év alatt bekövetkezett. Balázs tisztában volt céljaival, sőt azzal a különbséggel is, amely a modern művészet és a Kaposváron eladható képek között fennállt. Panaszkodott is emiatt. Mindaddig még nem sikerült Kaposváron olyan arcképet találni, amelyet megrendelésre festett. Nem tudjuk megítélni, hogy mekkora engedményeket tett a megrendelő ízlésének. Rendszeresen festett önarcképeiből viszont jól követhető a portréfestői fejlődése. Balázs képeinek nagy részét napra pontosan datálta. Csak ámulni tudunk, amikor szemügyre vesszük a „Pipás önarcképet”. 1923. március 28-án festette. Sötét, zöldesbarna háttérből féloldali beál-

Pipás önarckép 1923.

Önarckép 1924.

Ülő akt

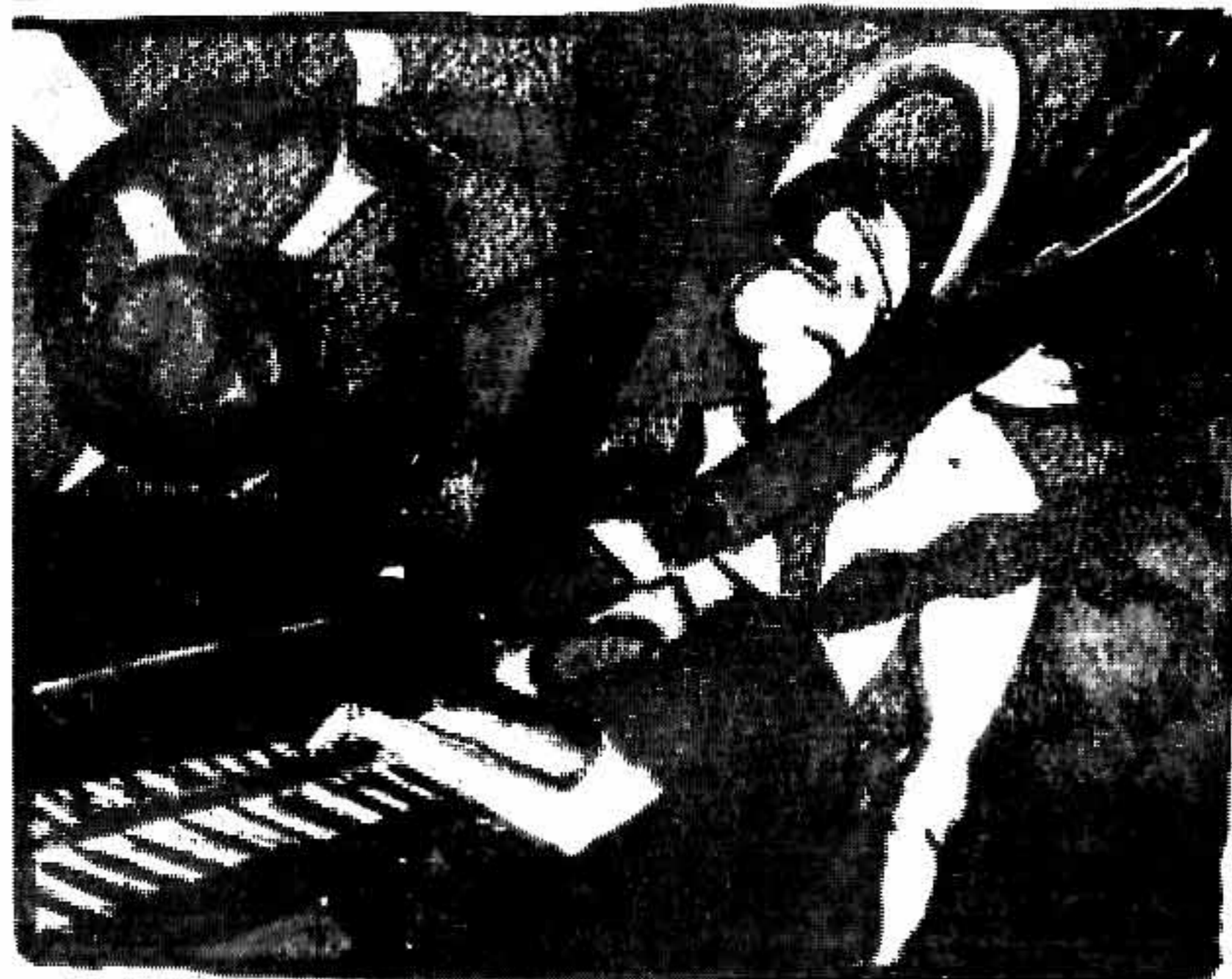
lításból tekint szembe élesen rajzolt kék szemekkel. Az arc narancsos árnyalatokkal meleget sugárzó hatását szigorú geometrizáló tagolás ellensúlyozza. Számunkra, akik összevetjük Uitz, de főleg Kmetty portréival újként hat, hogy Balázs nem a hideg színek finom fokozataival éri el az éles tagoltságot. Ezt a mesteri effektust több fiatal férfit ábrázoló arcképen alkalmazta még. Bernáth Aurél és Fóthy János, akik visszaidézték Balázs alakját, a vékonyka, törékeny özgida remegő vadságával szemléltették. Ezen az önarcképen kemény, akaratos céltudat párosul valami riadt élénkséggel. A világos arcfélen a szem kifejezését a színek fanatikus erejűvé fokozzák. A könnyzacskó felőli szeglet vörös-rózsaszínű. Ez majd tiszta fehérbe megy át és találkozik a kerek-kék írisszel, s aztán a pupilla feketéjével. Ez az a tekintet, amelyet nem találunk meg más kubista festőnél: a szigornak és a szenvedélynek az összefoglalását. Bizonyos óvatossággal megállapíthatjuk, hogy Csontváry önarckép szemei világegészt befoglaló fanatizmusa süt ki Balázs zártabban festett szemeiből is. Egy pasztelltájkép kapcsán, amely a „Tájkép kutyás férfival” című kép hátoldalán látható, figyelt föl Bernáth Mária Balázs rejtőző expresszív megnyilvánulására. Megállapította, hogy talán csak

a pasztell, mint omlósan engedelmeskedő anyag, röpké hangulatú esetet rögzített. Ám a dr. Léder-féle hagyatékban megtalált „Tánc” című vázlatok tudatos lépések e téren. Leveléből ismert sors tánca, az „élet tánca” gondolata is valamiféle dinamikus sorstényező számára keresi a festői kifejezés módját. Kétségtelenül érzéke volt a szimbolikus tartalmak megjelenítéséhez. A „Tánc” különböző változataiban egy női akt figura áll táncmozdulatban, éjszakai fényben, mellette, vagy körülötte dinamikus férfi alakokkal. Inkább ördögi, mint érzéki jelenés.

Az „Apokalipszis” című képein az emberpár áll aktban. Fölöttük megnyílik az ég és a távoli horizonton álló város épületei jobbra–balra dőlnek.

A legsikerültebb szimbolista kép Ady: „A fekete zongora” című verséhez készült. Tenyérnyi mű nagy kife-

jező erővel. Ez az egyetlen dekoratív stilizálással megoldott képe. Balról jobbra vezérelt mozgalmos hatású kompozíció. Elöl középen zongorázó nő ül. A zongorából nagyívű nyalábok csapnak ki és egy

Ady: A fekete zongora 1924.

Tánc 1924.

Apokalipszis 1924.

Harmonikás öregember

Fák

fanyarsárga színű női akt körül kígyóznak. Stílusát a geometrizáló szecesszióval lehet jellemzi.

Fölvethető, hogy technikai útmutatásul talán Bernáth Aurél 1922-es „Graphik” című mappája szolgálhatott. – Viszont az expresszív hatású absztrakt nyalábok Máttis Teutsch János műveire is emlékeztetnek.

Mindeme szimbolista jelenség Balázs legletisztultabb szerkesztésű természet utáni munkáival egyidejű. Miközben megfelel egy-egy szellemi kihívásnak, művésze átalakulásra kész mozgásban állott.

Semmi jel nem mutat arra, hogy Balázs oly mértékben feloldotta volna szerkesztettségét az expresszionizmusban, mint Egry József. De ott van Uitz, Derkovits, Nemes Lampérth. Mindegyik más-más példát szolgáltat e kettőségre. Nemes Lampért nevének említésére Balázs Jánosnak egy nagyon jó minőségű tusrajza batorít fel. Az erőteljes plasztikával ábrázolt lomb nélküli fák és fűrészfogas sraffozású környezet drámai erővel hatnak. Balázs rejtett értékei után tovább kutatva, az „Eszter húgom arcképe” állít meg. Vörös ruhában sötétkék háttér előtt sápadt arcú nő áll, melle alatt összefogott kezekkel. Fénybemeredő, csúnyácska arcán breugheli együgyűséggel szent méltóság honol. E méltóságot a kezek tartása teszi kétségbevonhatatlanná. Különös kéztartás. Egy pillanatra Csontváry „Öreg halászának” kezei rémlenek fel, de a csuklók lefelé törtsége döbbenetes: egy fiatal nő öregasszonyos méltóságban. – Sorszerű, mondhatnánk biblikus mélységű ábrázolás. (Sajnos rossz állapotban van a kép, restaurálásra szorul.) Balázsnak ez a drámai erejű képe egyidőben készült a „Csendélet tányérral és bögrével” című fő művével. (1. számú kép) – feltehetően 1925-ben.

A Hold rideg fényével virító fehér tányér a sötét asztalon kék bögrével, kanállal, gyógyszeres üveggel a szűkszavú drámai ábrázolás új, szívszorító vívmánya. Nem tudjuk, hogy Lyka Károly milyen munkák alapján

Eszter húgom arcképe 1925.

Csendélet petróleumlámpával 1925.

látta meg Balázs drámai erejét, amikor „ez egy új Munkácsy” felkiáltással sommázta a véleményét. Ezek a képek akkor még nem születtek meg, melyekről már

nem túlzás ez az állítása. A harmadik számú fő mű a „Csendélet a petróleumlámpával”. A keletkezés körülményeit egy levéltöredékből ismerhetjük, melyet Róka Istvánhoz írt: „...karácsony előtt kiállítást is tudok csinálni, remélem ha lesz belőle valami, megnézi. Szeretnék tényleg már egyszer valami ilyet csinálni, a Bernáth Aurél nagyon biztatott, egy csomó nagyon jó dolgomat ki tudnék állítani. Van egypár lefényképezve is és ezeket a fényképeket el kell küldenem Berlinbe, a Bernáth akarja ott egypár esztétának megmutatni, hát azokat igazán ki lehetne állítani.

A ráják sok gondot okoznak, valami megoldást találunk még.

– Tegnap festettem egy csendéletet... előtt elkezdtem, így néz ki: (tollrajz a „Petróleumlámpás csendélet-ről” H. J.) nagyon jónak ígérkezik, igazán sokat küszködök vele.

Maga mit dolgozott? Írja meg és skiccelje a levélbe. Isten vele.

Kaposvár, 1925. nov. 14. Szeretettel unokaöccse: Balázs János.

– A fehérszínű piros csíkos népi szőttes abrosszal letakart asztal szimmetrikus háromszögben elhelyezett sarkán tornyosul a petróleumlámpa. Mellette egy vas-tag és egy vékony könyv, gyógyszeres üveg, pipa, gyufa, alattuk egy kisebb, gyűrtfehér terítő. Jobbról a háttér a szoba sötétjébe vész, melybe egy piros terítőjű asztalsarok tolódik. Baloldalt hátul fehér fal, azon papírfal-

Önarckép 1924.

védő. Nyers erő szól a képből. A faktúra anyagszerűsége igen kifejező.

Azt tapasztaljuk, hogy 1925. második felében Balázs János felhagyott a kubizmushoz közelálló formaképzéssel. Kialakított egy Nagy-Balogh Jánossal rokon puritán–emelkedett reális ábrázolási stílust és az önálló kiállításáról ábrándozott. A kiállításba bekerültek volna az 1923-as, 1924-es évek legjobb darabjai, vagy talán még korábbiak is. Balázs János alábbi jegyzéke alapján, bár méret nélküliek, a technikából több kép azonosítható.

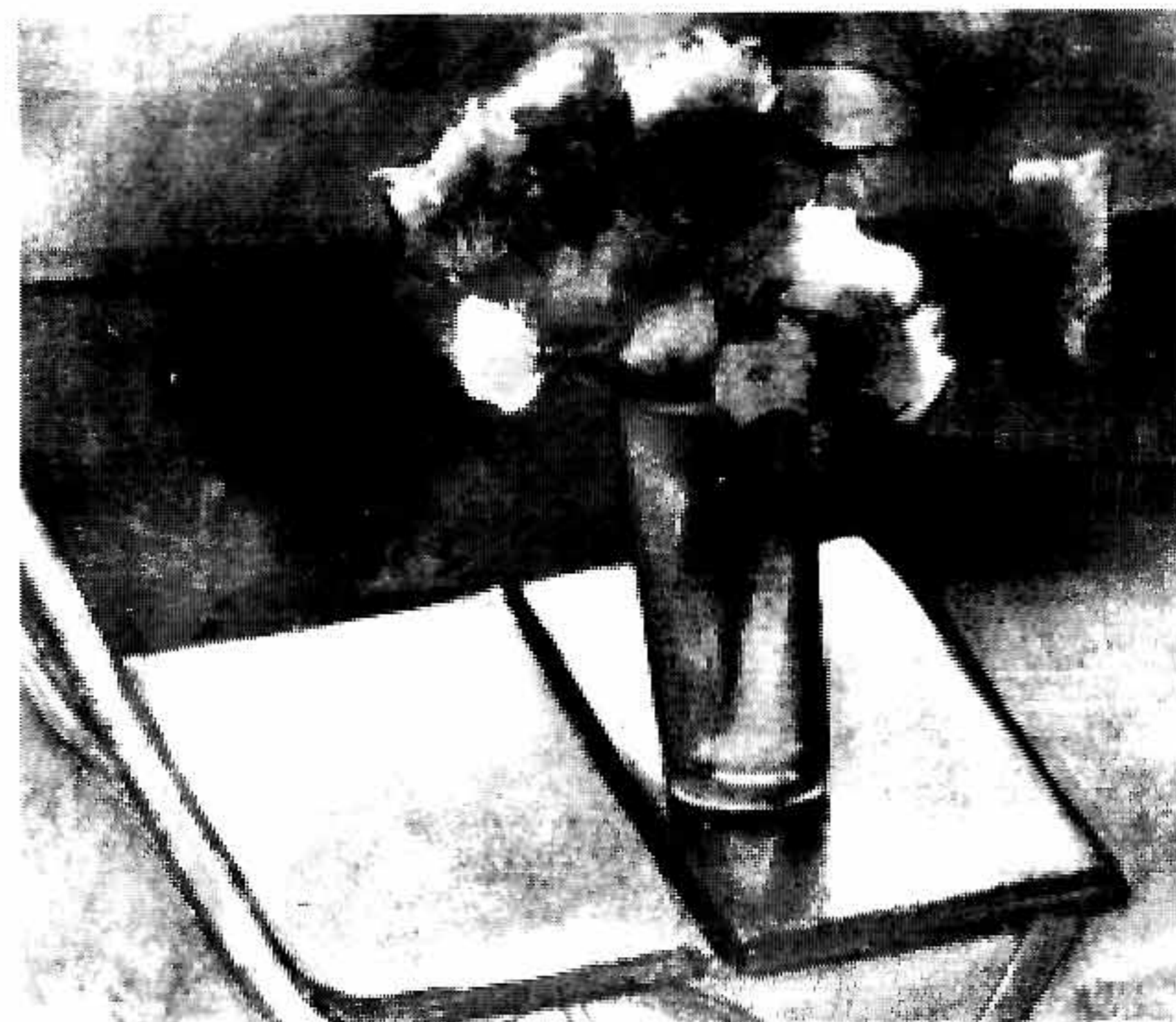
Képek jegyzéke

	<i>Korona</i>
1. Födözék (tempera)	800
2. Piac (áthúzva H. J.)	500
3. Fenyő (tempera)	600
4. Fatörzsek (tempera)	400
5. Piac (tempera)	600
6. Fenyves (tempera)	500
7. Havas fenyők (tempera) eladva	
8. Út (olaj)	1200
9. Arckép (olaj) nem eladó	
10. Iszákrol (olaj)	2000
11. Tánc (olaj)	1000
12. Szőlőhegyi fák (olaj)	1000
13. Szigetvári vár (tempera)	800
14. Erdei mélyút (olaj)	600
15. Köd a Dunán (olaj)	1000
16. Balaton (olaj)	1200
17. Sétatér (olaj)	800
18. Virágok (olaj)	1000
19. Kertrészlet (olaj)	2000
20. Híd (olaj) eladva	
21. 27. 28. tempera vázlatok db	500
29. Diófa levél és táj (olaj)	1000
30. Erdő (olaj)	600
31. Erdő (olaj)	3500
32. Erdő (olaj)	3000
33. Zselici dombok (olaj) eladva	600
34. Téglagyár (Borult időben) eladva	800
35. Téglagyár reggel (olaj)	800
36. Turull sportpálya (olaj) eladva	200
37. Ormánsági róna (olaj) eladva	3000
38. Templom előtt (olaj) eladva	1800
39. Sétatér (olaj) eladva	600
40. Táncz (tempera) eladva	500
41. Piacz Szigetváron (tempera)	500
41–43. Temperavázlatok	500

Nincsenek időrendi sorrendben a képek. Szerepel köztük a „Téglagyár reggel” című olajkép, amely a kubista képeinek egyik legjobbja 1925-ből. Abban az utcában, ahol Balázsék laktak, volt az úgynevezett Arany utcai téglagyár. Az agyagkitermelés folytán kialakult hatalmas gödörben húzódtak a hosszú téglaszárító épületek. Ezt a motívumot Balázs zárt, fehér álló–fekvő hasábszerű épületek és a talajt zöld színű gömbhajlatok formájában ábrázolta. Az égbolt szürke felhő-

Kórházi épületek 1926.

Kórházi csendélet 1926.

tömbjeibe ezüstpapírt applikált – mindezt kitűnő szín-harmóniában. A jegyzékből azonosítható a „Szőlőhegyi fák” című kép is, amely egyedül áll Van Gogh-os rajzosságával és felfokozott színeivel. A szőlőhegyi dombhajlat szántott, vörös talaján a karók közt idegesen táncoló fekete törzsű fák láthatók. Virágzó koronájuk az ég kékjébe emelik a földdel azonosan izzó vörösöket, rózsaszíneket. Festőkéses faktúrája alapján 1924-re datálható, mint a „Fikter János pipával” című kép.

A beteg festőt hajszoalta a tuberkolózis. 1926 tavaszára annyira legyengült, hogy már otthon sem maradhatott, pedig az eladott képei árából műteremnek való helyiséget építtetett az udvarban. Bernáth Caesar levelet írt Thomas Mann „Varázshegy” című regényének színhelyére, a svájci Davosba, hogy ott kezeljék a barátját. Naív elképzelés volt. Balázs János áprilisban

került a kaposvári kórház tüdőbeteg-pavilonjába. A szokását megőrizve folytatta ott is a följegyzéseit, de abban már csak a romló állapotára vonatkozó tények fejleményeit követhetjük. Művészi problémákról nem írt. Az osztály főorvosa dr. Csurgó Jenő, nemcsak orvosilag tett meg minden tőle telhetőt, hanem rajzeszközökkel is ellátta Balázst. Szép tiszta, egy lélegzetre festett pasztellképeket készített, ha tellett az erejéből. Betegtársairól, önmagáról befejezetlenül maradt portrékat, a kórház gazdasági épületeiről kubisztikus tájkompozíciókat és csendéleteket festett. Betegségének hírére rendre látogatták őt a régi és az újabb pártfogói is. Bernáth Aurél is bement hozzá, aki deklaratívan ugyan, de lényegi mestere volt. Látogatására válaszul Balázs a kórházi széken vizespohárba helyezett virágcsokorról érzékeny intimitású csendéletet festett és azt odaadta Bernáth Caesárnak. Mint a többi kórházi műve, ez is az áttetszően lágy tónusú, éles határvonalakban

Bernáth Aurél: Hegedű 1925.

Kaposvári látkép kutyás emberrel

22. Téli táj 1921. olaj, karton, 20,5x25 cm.
j. j. I. Balázs J. 1921. Balázs J.
23. Fiú akt szabadban 1921. olaj, karton 30x23 cm
j. j. I. Balázs J. 1921.
24. Csukott szemű férfi 1921. olaj, karton 32,5x24,5 cm
j. b. f. Balázs J. 1921.
25. Szabadban táncoló három leány 1921. olaj, karton 24x31,5 cm.
j. j. I. 1921. Balázs J.
26. Mosó nő teknővel 1921. papír, ceruza 20x29 cm.
j. j. I. 1921. IX. 21. Balázs J.
27. Látomásos jelenet 1921. papír, tus 13,5x15 cm.
j. j. I. 1921. VII. 23. Balázs János
28. Menekülés Egyiptomba 1921. akvarell, papír,
14,5x19 cm. j. j. I. Balázs
29. Alvó Eszter 1922. papír, tempera 9x13 cm.
30. Alvó Sándor 1922. papír, tempera 10x16 cm.
j. j. f. 1922. XI.
31. Budapest – Sashegy 1922. papír, akvarell 14,5x24,5 cm.
j. j. I. Balázs
32. Önarckép 1922. papír, szénrajz 26,5x20 cm.
j. j. I. Balázs János 1922. VIII. RRM. tul.
33. Tájkép nyírfákkal 1922. olaj, karton 30x23 cm.
j. j. I. Balázs János 1922. V. 3. RRM. tul.
34. Fikter János arcképe 1922. papír, ceruza 23,5x16,5 cm.
j. j. I. 1922. III. 19. Balázs János RRM. tul.
35. Fikter János arcképe 1922. olaj, karton 29x22,5 cm.
j. j. I. Balázs 1922. RRM. tul.
36. Anyám olvas 1922. olaj, karton 29x35 cm.
j. j. I. Balázs J. 1922.
37. Szecessziós női akt 1922. papír, ceruza 26x16 cm
j. j. I. 1922. II. 14. Balázs János
38. Háztetőrészlet fával olaj, karton 15,5x17 cm. j. n.
39. Menekülés Egyiptomba 1921. olaj, vászon 35x43 cm. j. n.
40. A Zarany erdő 1922. papír, pasztell 20x18 cm.
41. Szecessziós női alakok papír, kréta 6x14 cm. j. n.
42. Rippl-Rónai József 1922. papír, ceruza 29x22 cm j. n.
43. Magvető vázlatok papír, ceruza 21x15 cm.
44. Ülő asszony gyermekkel olaj, karton 24x26,5 cm j. n.
45. Parasztok napsütésben olaj, karton 12,5x15 cm. j. n.
46. Sokalakos jelenet papír, ceruza
47. Öreganyám fon 1922. tempera, karton 22x17 cm. j. j. I.
Balázs J. 1922. X.
48. Figuravázlatok 1922. papír, tempera 21x30 cm.
j. 1922. XI. 20.
49. Női aktok a szabadban 1923. papír, ceruza 22x24 cm. j. n.
50. Női aktok a szabadban 1923. olaj, vászon
15x20 cm. j. n.
51. Ülő női akt 1923. papír, ceruza 29x24 cm.
j. j. I. Pécs 1923. VIII. 26.
52. Tájkép papír, pasztell 30x35 cm.
53. Női aktok papír, ceruza 19x22 cm.
54. Tájkép papír, pasztell 23,5x33 cm.
55. Álló női háttakt szabadban olaj, karton 36x28 cm. j. n.
56. Önarckép papír, vörös kréta 24,5x17 cm. j. n.
57. Női akt fa mellett papír, tempera 13,5x8 cm. j. n.
58. Ülő női akt papír, pasztell 24x19 cm
59. Tájkép a város szélén 1923. papír, tempera 12,5x16 cm.
j. b. I. 1923. VI. 8. Balázs János
60. Dekoratív figurák – freskóterv papír, akvarell
21x14 cm. j. n.
61. Sírbatétel 1923. papír, pasztell 17,5x19 cm.
62. Sírbatétel 1923. papír, pasztell 15x21 cm. j. n.
63. Krisztus sírbatétele 1923. olaj, karton 16x23,5 cm.
j. b. I. 1923. XII. 20. j. j. I. Balázs János
64. Sírbatétel 1923. olaj, vászon 39x47 cm. j. n.
65. Sírbatétel – vázlat papír, kréta 11,5x16,5 cm
68. Golgota papír, ceruza 22x13 cm. j. n.
67. Golgota olaj, karton 19x19 cm.
68. Golgota olaj, karton 22x30 cm. hátoldalon Tájkép em-
beralakokkal j. n.
69. Mecseki táj 1923. papír, pasztell 20x25 cm.
j. j. I. Pécs 1923. VII.
70. Isten és ember 1923. papír, ceruza 15x20 cm.
j. j. I. 1923. XI. 19. j. b. I. Balázs János
71. Harmonikás öregember papír, szén 25x16 cm.
j. j. I. Balázs J.
72. Önarckép pipával 1923. olaj, karton 37x27,5 cm. hátul:
1923. márc. 28. Balázs János RRM. tul.
73. Fikter János portréja papír, szén 38,5x28,5 cm. j. n.
74. Töröcskei erdőrészlet 1924. olaj, karton 45x48 cm.
74. Tájkép folyóval 1924. papír, szén 13,5x14,5 cm.
j. j. I. 1924. III. 26.
76. Kaposújlaki tehének papír, pasztell 24x29 cm.
j. j. I. Balázs János
77. Szobabelső papír, pasztell 24x30 cm. j. n.
78. Önarckép papír, szén 37x25 cm. j. n.
79. Olvasó fiú (Fikter Jani) olaj, karton 23x28 cm. j. n.
80. Diáksapkás fiú 1924. olaj, karton 37,5x29 cm.
j. j. I. Balázs J. j. b. f. 1924. I. 27.
81. Könyöklő férfi olaj, vászon 64x48 cm. j. n.
82. Önarckép 1924. papír, ceruza j. j. I. Balázs János 1924.
83. Fiú hegedűvel 1924. papír, ceruza
j. j. I. Balázs János 1924. II. 18.
84. Balázs Sándor arcképe papír, pasztell 20x18 cm. j. n.
85. Schopenhauer illusztráció 1924. papír, szén 16x22 cm.
j. j. I. 1924 VI. 17.
86. Ady: A fekete zongora illusztráció 1924. papír, tus, ak-
varell 7,7x9,7 cm. j. b. I. Balázs János 1924. Ady: a
fekete zongora R.R.M. tul.
87. A háromkirályok hódolata 1924. papír, pasztell 15x21 cm.
88. Csodálatos halászat 1924. olaj, karton 15x16 cm.
89. A királyok hódolata 1924. papír, ceruza 16,5x19 cm.
j. j. I. 1924. XI. 10.
90. A Bernáth család papír, pasztell 24,5x32 cm.
91. Bernáth Caesar arcképe papír, ceruza 28x20 cm.
92. Önarckép kalapban papír, szén 37x29 cm.
93. Nagy József papír, ceruza 35x22 cm.
94. Kapások papír, ceruza 20x22 cm.
95. Csendélet bögrével és hagymával olaj, vászon 39x47 cm
j. j. I. Balázs
96. Híd a patak fölött papír, ceruza 16x16 cm. j. n.
97. Fiú és katona 1924. papír, ceruza 22x22 cm.
j. b. I. 1924. II. 2. j. b. I. Balázs János
98. Rózsai papír, szén 23,5x21,5 cm. j. n.
99. Falusi jelenet olaj, vászon 18,5x24 cm. j. n.
100. Házak gémeskúttal olaj, karton 15,5x22,5 cm.
j. b. I. Balázs J.
101. Petőfi illusztráció papír, akvarell 15x18 cm.
102. A tűz papír, akvarell 11x15 cm. j. j. I. Balázs
103. A tűz olaj, karton 20,5x24,5 cm. j. n.
104. A Kapos folyó papír, akvarell 18x18 cm. j. b. I. Balázs
105. A „Turul” sportpálya papír, pasztell 14,5x18 cm. j. n.
106. Tánc papír, pasztell 14,5x15,5 cm.
107. Tánc olaj, vászon 37x44 cm. j. n.
108. Sodródás 1924. papír, ceruza 21x24 cm.
j. j. I. 1924. VII. 19. Balázs János
109. Apokalipszis v. Összeomlás papír, ceruza 14x15 cm.
110. Összeomlás papír, pasztell 18,5x23,5 cm. j. n.

111. Női fejtanulmány papír, szén 54x42,5 cm.
 112. Ülő női akt papír, ceruza 27,5x22,5 cm.
 113. Női akt papír, ceruza 39x32 cm.
 114. Fejtanulmány papír, szén 42x26,5 cm j. n.
 115. Rózsai papír, szén 23,5x21,5 cm. j. n.
 116. Önarckép profilból papír, szén 36x27 cm.
 117. Eszter húgom arcképe 1925. k. olaj, vászon 70x46,5 cm. j. n.
 118. Szegényes csendélet 1925. k. papír, pasztell
 119. Csendélet tányérral és bögrével 1925. olaj, vászon 48x63 cm.
 120. Szakállas férfifej olaj, karton 43x35 cm. j. n.
 121. Önarckép 1925. papír, szén 30x45,5 cm. j. n.
 122. Fiatalember arcképe 1925. k. olaj, karton 40x30 cm. j. n.
 123. Fikter Jani pipával 1925. k. olaj, vászon 45,5x40 cm. j. n.
 124. Virágzó fák 1925. k. olaj, karton 35x42 cm. j. n.
 125. A Bernáth testvérek hegedülnek 1925. III. 10. papír, ceruza 21x27,5 cm. j. b. I. Balázs János 1925. III. 10.
 126. Menekülőök éjjel 1925. papír, szén 14,5x18 cm. j. b. I. 1925. II. 20.
 127. Férfiarckép 1925. papír, ceruza j. b. I. Balázs János j. j. I. 1925. VIII. 19.
 128. Ülő női akt 1925. k. papír, szén
 129. Fák papír, tus 28x32 cm. j. n.
 130. Városi sokadalom 1925. papír, tus 16,5x24 cm. j. j. I. B. J. 25.
 131. Két nő papír, tus 33x41 cm.
 132. Virágáros nő papír, tus 31x40,5 cm. j. n.
 133. „Vergődő lélek éji gondolatai” papír, akvarell 15x21 cm. j. a. kép címe a művész írásával.
 134. Éjszakai jelenet papír, ceruza
 135. Fejvázlatok papír, tempera 21x30 cm. j. n.
 136. Kalapos férfi papír, szén 13,5x16 cm. j. j. I. 922. X. 14.
 137. Ágyban fekvő alak papír, szén 13,5x16 cm. j. j. I. 922. X. 14.
 138. Figuravázlatok papír, akvarell
 139. Balatonpart két fiúval 1925. olaj, karton 36,5x47 cm. j. b. I. Balázs J. j. j. I. 1925. VII. 27.
 140. Balatonpart olaj, karton 19x21 cm.
 141. Két siető ember az éjszakában olaj, karton 17x22,5 cm. j. n.
 142. Férfiaktok a szabadban 1925. olaj, vászon 50x55 cm. j. n.
 143. Álló női akt olaj, karton 32x19 cm.
 144. Csendélet petróleum lámpával 1925. olaj, karton 48x58 cm. j. n.
 145. Tehenek papír, szén 21,5x29 cm.
 146. Parkrészlet papír, akvarell 14x20cm.
 147. Rózsai macskával papír, pasztell 30x22 cm.
 148. Tájkép kutyás férfival papír, pasztell, hátoldalán Egy reggel c. tájkép 25x29 cm.
 149. Tájképvázlat papír, pasztell 10x12 cm.
 150. Tájképvázlat papír, pasztell 12x18 cm.
 151. Tájképvázlat papír, pasztell 12,5x16,5 cm.
 152. Tájképvázlat papír, pasztell 13x18 cm.
 153. Táj tanulmány papír, ceruza 16,5x12,5 cm.
 154. Dombos táj papír, akvarell 20x21 cm.
 155. Vízparti táj papír, akvarell 12,5x14,5 cm.
 156. Tájkép olaj, karton 11,5x21,5 cm.
 157. Kapálók olaj, karton 14,5x16,5 cm. j. n.
 158. Kapálók papír, pasztell 12,5x17,5 cm.
 159. Kapálók papír, ceruza 20x21,5 cm.
 160. Kapálók papír, pasztell 13,5x14,5 cm.
 161. Téglagyár reggel 1925. olaj, vászon 46x53 cm. j. n.
 162. Házak gémeskúttal olaj, karton 20,5x13,5 cm.
 163. Önarckép papír, diópác 36,5x27,5 cm.
 164. Két fa szénaboglyával papír, szén 23x28 cm. j. n. hátul Favágó ember
 165. Halászok papír, ceruza 14x18,5 cm. j. n.
 166. Tájkép lóval papír, ceruza 10x13 cm. j. n.
 167. A művész édesapja 1925. papír, ceruza 27x23 cm. j. b. I. Balázs János j. j. I. 1925. VIII. 19.
 168. Kórházi csendélet – virágok pohárban 1926. papír, pasztell 42,5x49 cm.
 169. Kórházi beteg a TBC-s pavilonban 1926. papír, szén 46x29 cm.
 170. Kórházi ismerős 1926. papír, pasztell 59,5x43,7 cm. RRM. tul.
 171. Szénagyűjtés 1926. papír, pasztell 26x310 cm. RRM. tul.
 172. Betegágyon 1926. papír, ceruza 15,5x12 cm. j. b. I. Balázs János 1926. hátul: Horváth úrnak szeretettel küldi Balázs János Kaposvár 1926. december 7.
 173. Szabadban ülő két férfi 1926. papír, pasztell 42x58 cm.
 174. Kórház körüli épületek 1926. papír, pasztell 39x56 cm.
 175. Fehéringes nő arcképe 1926. papír, pasztell 58x43 cm.
 176. Női arckép 1926. papír, pasztell 57x48 cm. hátoldalán: Férfiarckép
 177. Önarckép kalapban 1926. papír, pasztell 60x43 cm.
 178. Férfiportré profilból papír, pasztell
 179. Kórházi épületek 1926. papír, pasztell 48x57 cm.
 180. Önarckép 1926. papír, pasztell 58x45 cm.
 181. Önarckép papír, ceruza 41x23 cm.

JÁNOS HORVÁTH: L'ART DE JÁNOS BALÁZS

Résumé

János Balázs (1904–1927) est mort jeune, en raison de la maladie des peintres nécessiteux, la tuberculose. Il a laissé un oeuvre inachevé, mais de valeur au point de vue de l'histoire de l'art: à peu près 200 oeuvres, en majorité des dessins, et dans un plus petit nombre des pastels et des huiles. József Rippl-Rónai, à qui il demandait souvent des corrections, le prenait pour un grand talent d'artiste. Autour de la gestation de son art précoce s'empressait plus d'un peintre de Somogy. Les études naturalistes des bases de dessin étaient enseignées à l'académie par le peintre et professeur de dessin Sándor Pazsitzky, selon une méthode apprise de Bertalan Székely. Sa conception picturale a été tournée par Lajos Raksányi vers l'impressionisme. En même temps Rippl-Rónai lui a inoculé l'exigence des aspirations des formes compositionnelles aussi. C'est la création des formes artistiques précubistes de Cézanne qu'Aurél Bernáth a réussi à faire acquérir au jeune János Balázs. A l'âge de vingt ans, lorsqu'il va à l'Académie des Beaux Arts de Budapest, il n'a guère à apprendre.

Mais le fait qu'il ait passé un seul semestre à l'Académie ne résulte pas de cela, mais de sa misère et des fardeaux des privations. Il n'avait d'argent ni pour manger ni pour se loger, ni pour s'acheter son matériel de dessin et de peinture. Son intellect se formait selon

les normes les plus hautes et l'ordre des idées libérales progressistes de son époque. Il n'a jamais voulu être autre chose que peintre. Il s'efforçait de subsister de la vente de ses tableaux. C'est seulement à cause de l'unité de meure de la pauvreté qu'il peignait des toiles de petites dimensions. Il tâchait d'élaborer, sous forme d'images, des scènes bibliques, des poésies d'Ady et de Babits et des pensées schopenhaueriennes, outre les nombreux paysages, natures mortes et portraits. Ces derniers lui faisaient occasionnellement un petit peu d'argent. Dans ses natures mortes apparaissent des assiettes, des verres vides, des couverts, des lampes à pétrole et des livres, ustensiles des pauvres de petite ville, dans une dignité puritaine et muette. L'assiette, comme la lune, blanche vide.

Le verre est vide, lui aussi, ni vin ni fruit ne colorent la table en ardente. Sur ses tableaux il formule nettement ses objets au moyen de valeurs de ton qui font reluire les détails clairs et obscurs, en les conciliant d'une manière éthérée, si bien qu'on pense revivre par là la spiritualité des natures mortes de Chardin. Cette manifestation puritaine de la conscience de dignité peut être observée aussi sur les tableaux de János Nagy-Balogh, son aîné d'une génération, ayant vécu également une vie indigente.

JÁNOS HORVÁTH: KUNST VON JÁNOS BALÁZS

Zusammenfassung

Leben von János Balázs (1904–1927) wurde wegen Krankheit des elenden Malers, der Tuberkulose kurz befristet. Er hinterließ uns ein unvollendet gebliebenes, aber kunsthistorisch wertvolles Lebenswerk: ca. 200 Werke, in Mehrheit Zeichnungen, in geringer Zahl Pastelle und Ölgemälde. Der mehrmalige Korrektor seiner Werke, József Rippl-Rónai hielt ihn für einen großen Künstlertalent. Bei Geburt seiner frühreifenden Kunst waren mehrere Künstler im Komitat Somogy behilflich. Naturalistische Studien der Zeichengrundlagen wurden an der Akademie von Maler und Zeichenlehrer Sándor Pázsitzky nach Bertalan Székely-Methode geführt. Seine malerische Konzeption wurde von Lajos Raksányi in Richtung nach dem Impressionismus gelenkt. Gleichzeitig wurde ihm der Anspruch auf kompositionelle Formbestrebungen von Rippl-Rónai eingepflanzt. Es gelang Aurél Bernáth, den jungen János Balázs die präkubistische Formgestaltung von Cézanne erlernen zu lassen. Im Alter von 20 Jahren, als er begann, an der Akademie für bildende Kunst zu studieren, hatte er kaum zu lernen. Aber die Tatsache, daß er an der Akademie nur ein Semester verbrachte, folgte nicht aus dieser Sache, sondern aus seinem Elend und Lasten der Entbehrungen.

Er hatte kein Geld, sich zu unterhalten, sich Unterkunft zu sichern und für sich Malermittel zu kaufen. Sein Intellekt formte sich nach den höchsten Normen und dem progressiven Ideenkreis seiner Zeit. Er wollte anders nie, nur Kunstmaler zu werden. Er versuchte von Verkauf seiner Gemälde zu leben. Wegen seiner Armut malte er nur Bilder von kleinem Format.

Er versuchte neben den zahlreichen Landschaftsbildern, Stilleben, Porträten, die ihn gelegentlich zu Geld zukommen ließen, biblische Szenen, Geidchte von Ady und Babits, Ideen von Shopenhauer bildlich zu bearbeiten.

Auf seinen Stilleben erscheinen die aus Gebrauchsgegenständenpalette der kleinstädtischen Armen betonten leeren Teller, Gläser, Petroleumlampen, das Besteck und die Bücher in ihrer puritanischen Würde. Die Teller sind als Mond leer, entweder Wein oder Obst färbt sie feurig. Er belebt seine Gegenstände so eindeutig, scharfbetont, aber durch einen glanzeden die dunklen und hellen Farben hauchzart verwendenden Tonwert, daß man meint, die Geistigkeit von Chardins Landschaften zu wiederaufleben. Diese puritanische Erscheinung des Würdigkeitsbewußtseines ist zu erfahren, auch auf Gemälden von János Nagy-Balogh senior, der ein gleiches Leben hatte wie Balázs und eine Generation älter war. Weiterhin hat János Balázs zahlreiche solche kompositionelle Skizzen, Bleistift- bzw. Pastellskizzen von Landschaften, Großbränden, Donnern u. s. w., die wegen ihrer machmal sezessionistischen, ein anderes Mal expressionistischen Stimmung mit vor dem ersten Weltkrieg gelebtem József Egresy in Verbindung gebracht werden können. Während es ihm gelang, in dem ersten Themenkreis in geringer Zahl reife und eigenartig ausgearbeitete Werke zu erschaffen, findet man in der letzten Gruppe nur auf Ideenniveau expressive Funken seiner rebellischen Intellekt. Die Existenz der 2 Pole gibt uns ein hochinteressantes Beispiel von einer geistlichen Öffentlichkeit und Anziehungskraft.

Der letzte von Mentoren seiner Kunst war der Chefarzt der Lungenkrankenpavillon im Kaposvárer Krankenhaus, Dr. Jenő Csurgó, der ein Jahr lang für den todkranken Malen ärztliche Pflege und Möglichkeit zu malen sicherte.

Der Verlust eines großen Talents in jungem Alter wird ein Gewissenfaktor. Im Falle von János Balázs besteht uns die Möglichkeit, diesen Gewissenfaktor zur kunsthistorischen Sache zu machen.

SOMOGY MEGYEI MÚZEUMOK IGAZGATÓSÁGA

SOMOGYI MÚZEUMOK KÖZLEMÉNYEI

XII

(KÜLÖNLENYOMAT)

1996

KAPOSVÁR